

Industriens Utredningsinstitut

Verksamhetsåret

1971

Industriens Utredningsinstitut

är en fristående vetenskaplig forskningsinstitution grundad 1939 av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund.

Syfte

Att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för den industriella utvecklingen.

Verksamhet

Huvuddelen av arbetet inom institutet ägnas åt långsiktiga forskningsuppgifter. Man siktar härvid till ett studium av de grundläggande sammanhangen inom näringslivet och särskilt till att belysa de frågor som hör samman med strukturella och institutionella förändringar. Forskningsresultaten publiceras i institutets skriftserier.

Vid sidan om det långsiktiga forskningsarbetet utför institutet smärre utredningar rörande speciella problem samt ger viss service åt industriföretag, organisationer, statliga myndigheter etc.

Styrelse

Tekn. dr Marcus Wallenberg, ordförande
Tekn. dr Ingmar Eidem
Direktör Curt-Steffan Giesecke
Direktör Tryggve Holm
Direktör Christer Höglund
Direktör Axel Iveroth
Direktör Eije Mossberg

Docent Lars Nabseth
Direktör Alde Nilsson
Bruksdisponent Sverre Sohlman
Direktör Sven-Olov Träff
Direktör Erland Waldenström
Direktör K. A. Wegerfelt

Personal

Chef: Docent Lars Nabseth
Sakkunnig: Professor Ragnar Bentzel
Bitr. forskn.chef: Ekon. dr Lars Wohlin
Sekreterare: Pol. mag. Jan Bröms
Kamrer: Fru Ruth Wiklund-Ellerstad

Övrig ordinarie personal samt med särskilda utredningar sysselsatta

Fru Kate von Arnold
Docent Alf Carling
Ph. D. Bo Carlsson
Docent Gunnar Eliasson
Fil. lic. Göran Eriksson
Ekon. lic. Johan Facht
Fru Marianne Frisell
Fil. kand. Ulf Granérus
Fröken Gunnel Gunnarsdotter
Civ.ekon. Siv Gustafsson
Fröken Christine Holm
Civ.ing. Staffan Håkanson
Fil. lic. Ulf Jakobsson
Fröken Gun Johansson
Fil. kand. Märtha Josefsson
Fil. lic. Anders Klevmarken
Fil. lic. Lars Kritz
Civ.ekon. Anita Lignell

Professor Assar Lindbeck
Fru Kerstin Lindh
Fil. lic. Lars Lundberg
Fil. lic. Harry Lütjohann
Fru Alice Nilson
Fru Wera Nyren
Fil. lic. Lennart Ohlsson
Ekon. lic. Olle Renck
Ekon. lic. Gunnar Du Rietz
Civ.ekon. Rolf Rundfelt
Pol. mag. Hans-Fredrik Samuelsson
Professor Otto Stelling
Master of economics Birgitta Swedenborg
Fil. kand. Åke Sundström
Civ.ekon. Eva Thiel
Fru Ulla Wounder
Docent Yngve Åberg

Adress

Industriens Utredningsinstitut
Storgatan 19, Stockholm, Box 5037, 102 41 Stockholm 5
Tel. 08/63 50 20

Verksamhetsåret 1971

Industriens Utredningsinstitut Stockholm

ISBN 91-7204-000-9

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

Förord

Frågan om utrikeshandelns betydelse för den svenska välståndstegringen har under det gångna året kommit alltmera i centrum för debatten som följd av läget i våra EEC-förhandlingar. Det är därför värdefullt att institutets forskningsverksamhet under senare år i allt högre grad kommit att kretsa kring frågan om verkningarna på vår ekonomi av den expanderande internationella handeln och den ökade internationella rörligheten av arbetskraft, teknik och kapital. Den studie rörande svensk ekonomisk tillväxt under de senaste etthundra åren, som görs som ett samprojekt med ett flertal utländska forskningsinstitutioner och som under verksamhetsåret kommit in i sitt slutskede, har som centralt tema bl. a. frågan om de internationella konjunkturernas inflytande på Sverige under olika skeden i vår industriella historia. Projektet rörande svenska direktinvesteringar utomlands och utländsk företagsetablering i Sverige syftar också till att belysa sambanden mellan utvecklingen i andra industriländer och vår egen utveckling. I dessa studier kartläggs även svenska direktinvesteringar i andra länder under andra hälften av 1960-talet och beskrivs på motsvarande sätt utländska företags verksamhet i vårt land. De första delarna av detta material kommer att kunna redovisas under 1972.

Den under året publicerade utredningen rörande fusionerna i Sverige under efterkrigstiden berör också till viss del svenska företags kontakter med utländska företag. Till sin huvuddel är den emellertid en beskrivning och ett försök till förklaring av den kraftiga ökning av fusionerna inom svensk industri som ägt rum under 1960-talet. Motsvarande utveckling har kunnat registreras i ett flertal andra industriländer. Denna utveckling sammanhänger troligen till inte obetydlig del med den ökade konkurrens på bredare front än tidigare som successivt gjort sig gällande inom flertalet branscher under efterkrigstiden. För svenskt vidkommande är det också troligt att denna fusionsvåg bidragit till den internationellt sett snabba stegringen av produktiviteten inom svensk industri under 1960-talet. Genom denna studie hoppas vi att institutet på ett tidigare föga utforskat område kunnat ge ett bidrag till förståelsen av drivkrafterna bakom vår industriella utveckling.

Under det nya verksamhetsåret kommer bl. a. en skrift rörande bestämningsfaktorerna bakom industrins reklamkostnader och en studie rörande verkningarna av en total avveckling av dagens partiellt hyreskontrollerade bostadsmarknad att publiceras. Det är vår förhoppning att dessa arbeten i likhet med institutets tidigare studier skall öka våra kunskaper om hur samhällsekonomin fungerar.

Stockholm i februari 1972

M. Hallenberg

Innehåll

<i>Utgivna publikationer</i>	7
Fusioner i svensk industri	7
Den privata konsumtionen 1931–1975	9
Produktion och produktivitet i detaljhandeln	11
<i>Forskningsprojekt under arbete</i>	12
Svensk ekonomisk tillväxt	12
Reklamkostnadsundersökningen	13
Verkningar av hyreskontrollens avskaffande	14
Industritjänstemännens lönestruktur	15
Spridning av ny teknik inom industrin	17
Den kemiska industrin	19
Verkstadsföretagens reala och finansiella struktur	21
Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden	22
Den grafiska industrin	24
Vinster, räntabilitet och tillväxt	24
Industriell utveckling och långsiktig kapitalförsörjning	25
Effekten av svenska direkta investeringar i utlandet	26
Utländsk företagsetablering i Sverige	28
Verkningar av handelshinder	29
Import från låglöneländer	31
Industrietableringen under efterkrigstiden	31
Industrins forsknings- och utvecklingskostnader	33
Finanspolitikens effekter	34
Mål och medel inom transportpolitiken	36
Konkurrens på lika villkor	38
Löneglidningsproblemet	39
Löneutvecklingen inom den statliga sektorn	40
Kostnaderna för reducering av industriellt avfallsutsläpp	41
<i>Övrig verksamhet</i>	43
<i>Förteckning över utgivna skrifter</i>	44

Figurer

1. Antal fusioner och antal anställda i fusionerade företag 1946–1971	8
2. Koncentration av reklamkostnaderna för konsument- och producentvaror inom industrin 1967	14
3. Ålders-inkomst profiler	16
4. Spridning av ett antal nya tekniker inom svensk industri 1948–1969	18
5. Sambandet mellan förbrukning av kemiska produkter och bruttonationalprodukt i OECD-länderna 1959, 1963 och 1968	20
6. Svenska direkta investeringar i utlandet enligt betalningsbalansen 1960–1970	27
7. Nedläggningar och etableringar inom industrin i Blekinge län 1946–1969	32
8. Skattekurvor för olika skattetyper vad avser ensamstående utan barn 1953, 1960 och 1966	35
9. Årlig procentuell förändring av transportarbetet 1960–1970	37

Tabeller

1. Förändring i olika varugrupperns volym 1960–1975	10
2. Produktion, produktivitet och export under 100 år	13
3. Genomsnittliga procentuella löneökningar per år för civilingenjörer i elektrofacket anställda i enskild tjänst 1961–1970	17
4. Vissa mått på kvalitetsnivån i verkstadsindustrins export för Sverige och OECD-länderna 1967	23
5. Effekter på svensk export av tullförändringar inom EEC och EFTA 1968	30
6. Medelskatt och medelmarginalskatt för olika typer av skatt 1953, 1961 och 1967	36

Utgivna publikationer

Fusioner i svensk industri

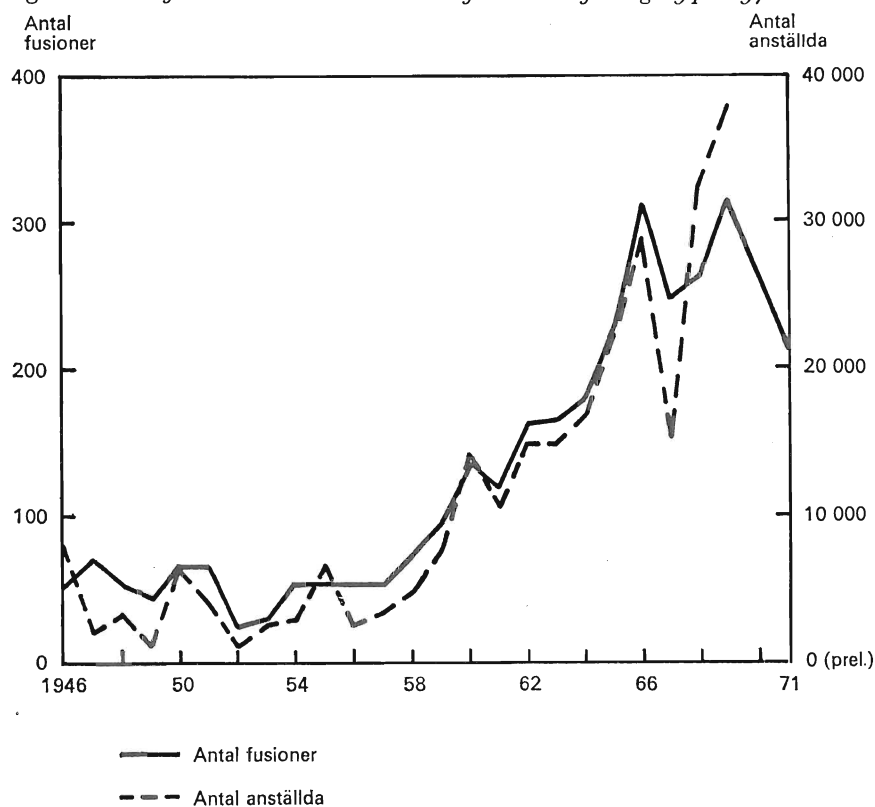
Av företagen med mellan 200 och 500 anställda har under efterkrigstiden i det närmaste vartannat kommit att försäljas till något annat företag. Detta framgår av den under året publicerade utredningen »*Fusioner i svensk industri. En kartläggning och orsaksanalys av svenska industriföretags fusionsverksamhet 1946-69*», författad av civilekonom Bengt Rydén. Utredningen är den första fullständiga kartläggning som gjorts av fusionernas omfattning inom svensk industri under efterkrigstiden. Data har insamlats om sammanlagt närmare 4 000 företagsköp, sammanslagningar och mera omfattande samarbetsavtal. Bortsett från den nedgång som registrerats för åren 1970 och 1971 har fusionernas omfattning trendmässigt ökat sedan mitten av 1950-talet. Då var antalet fusioner och samarbetsavtal inom industrin drygt 50 per år, medan det var 300 à 400 under 1960-talets andra hälft.

Ett påtagligt drag i materialet är att fusionernas relativa omfattning är betydligt större bland de stora och medelstora företagen än bland småföretagen. Medan endast ca 2 % av företagen med mindre än 25 anställda enligt utredningen kommit att fusioneras under 25-årsperioden, är motsvarande siffra för företag med mer än 200 anställda 40 à 50 %. För företag med mellan 100 och 200 anställda ligger denna fusionsfrekvens vid drygt 35 %.

Också mellan de olika industribranscherna råder stora variationer. I förhållande till antalet sysselsatta har bryggeriindustrin och mejeriindustrin haft de högsta fusionsintensiteterna (81 resp. 72 %). Andra branscher som haft en omfattande fusionering är massa-, pappers- och wallboardindustri, kemisk industri samt järn- och metallmanufaktur. Däremot har fusionerna varit av blygsam omfattning inom gruvindustrin samt textil- och konfektionsindustrin.

Den vanligaste typen av samgående har varit mellan företag inom samma bransch. Dessa s. k. horisontella fusioner har utgjort närmare 80 % av efterkrigstidens fusioner i Sverige. Köpen av företag med tillverkning inom andra tillverkningsområden än dem man redan har erfarenhet av och integreringarna bakåt eller framåt i produktionsprocessen har däremot varit av mera blygsam omfattning. Detsamma gäller investmentbola-

Figur 1. Antal fusioner och antal anställda i fusionerade företag 1946-1971

Källa: Tabell i boken och kompletteringar.

gens köp av företag. De senare utgör endast ca 4% av det totala antalet fusioner. En fråga som diskuteras i utredningen är om fusionsaktiviteten – liksom skett i USA – i framtiden i större utsträckning också kommer att omfatta sådana branschblandade sammanslagningar. Författarens slutsats är att denna typ av fusioner antagligen kommer att öka under 1970-talet.

En viktig del av undersökningen ägnas åt analys av förekommande skillnader i fusionsintensitet mellan branscher. Det starkaste sambandet erhålls därvid för en förklaringsvariabel som mäter koncentrationsgraden inom branschen. Resultatet tyder på att fusionerna blir mera omfattande i branscher som redan tidigare uppnått ett visst mått av koncentration och där det finns ett antal företag som kan överblicka marknaden. Vidare tycks fusionsintensiteten vara högre i branscher med snabb expansion och god genomsnittlig lönsamhet. Vid en närmare analys av de uppköpta företagen visar sig emellertid 2/3 av dessa ha en lägre räntabilitet än jämförbara företag.

Den privata konsumtionen 1931–1975

Institutet har under året publicerat en förnyad prognos över den privata konsumtionen – »*Den privata konsumtionen 1931–1975*», författad av fil. kand. Carl Johan Dahlman och fil. lic. Anders Klevmarken. Från skattningarna av den modell som använts kan man bl. a. utläsa hur en konsumtionsökning för hushållen kommer att fördelas på de olika varugrupperna.

I de prognoser som redovisas finns två olika antaganden om inkomstökningar mellan 1968 och 1975. Det har antagits att den totala reala privata konsumtionen per capita kommer att öka med alternativt 2 och 3 % per år. Med en befolkningsökning på 0,6 % per år innebär detta att den totala konsumtionen i fasta priser antas öka med 2,6 resp. 3,6 %. Antagandena om den framtida prisutvecklingen bygger i huvudsak på de trender som kunnat observeras under efterkrigstiden. Det innebär bl. a. att livsmedelspriserna antas öka relativt kraftigt. Även priserna på bostäder räknar vi med kommer att öka något beroende på en successiv avveckling av hyresregleringen och de ökade byggnadskostnaderna. Däremot antas relativpriset för beklädnadsvaror fortsätta att sjunka. Detsamma gäller även för kapitalvaror som hushållsutrustning och bilar.

Mellan 1950 och 1960 ökade livsmedelskonsumtionen i fasta priser med 0,8 % och mellan 1960 och 1968 med 1,8 % per år. Fram till 1975 ger prognoserna en ökning med närmare 3 % under förutsättning att det högre inkomstalternativet gäller. Förklaringen till denna i förhållande till den totala konsumtionsökningen stora ökning av livsmedelskonsumtionen är att för sådana varor som livsmedel där »konsumtionsvanan» är stor krävs endast en mindre inkomstökning för att åstadkomma en konsumtionsökning, medan det krävs en större ökning av inkomsterna för att konsumtionen av varor med mindre vaneberoende skall öka. Något förenklat kan man således säga att när inkomstökningen är förhållandevis liten, vilket är fallet under prognosperioden, kommer livsmedelskonsumtionen att domineras av konsumtionsvanan.

Dryckes- och tobakskonsumtionen beräknas öka något långsammare 1968–1975 än 1960–1968, bostadskonsumtionen likaså. Beklädnadskonsumtionen kommer däremot att öka snabbare. 1950–1960 var ökningstakten 1,2 volymprocent per år, 1960–1968 3,2 % och nu räknar vi med en ökning på mellan 4 och 5 %. Detta beror liksom för livsmedelskonsumtionen på att vanebeteendet är relativt starkt vid beklädnadskonsumtio-

Tabell 1. Förändring i olika varugrupper volym 1960–1975

Årlig procentuell förändring

Varugrupp	1960–1968	1968–1975 Prognosalternativ	
		A	B
Livsmedel	1,8	2,7	2,5
Drycker och tobak	5,2	3,3	3,2
Bostad	4,9	3,8	4,7
Beklädnad	3,2	4,9	4,5
Hushållsutrustning	8,5	5,1	5,0
Resor	6,2	3,7	3,6
Rekreation	3,7	3,9	3,8
Sjukvård och hygien	3,5	3,4	3,1
Övriga varor och tjänster	4,2	3,3	3,0
Total konsumtion	4,0	3,6	3,6

Anm. Prognoserna är gjorda med antagandet att den totala reala konsumtionen ökar med 3 % per capita och år. Alternativ B skiljer sig från alternativ A genom att bostadskonsumtionen antagits öka snabbare.

nen. Dessutom beror den höga prognosen på att relativpriset, som tidigare nämnts, kommer att sjunka.

Konsumtionen av hushållsutrustning ökade under 1960-talet med 8,5 % per år. Nu räknar vi med att den endast kommer att öka med omkring 5 %. En förklaring till detta är att alltmer av de vita varorna, som kylskåp, frysboxar, diskmaskiner, tvättmaskiner, köps och installeras av byggmästare och husvärdar. Konsumenterna får således betala dessa varor via hyrorna i stället för att själva köpa dem. 1950–1968 ökade resekonsumtionen med drygt 6 %; nu räknar vi inte med att ökningen skall bli mer än knappt 4 % per år. Detta beror dels på att den kollektiva resekonsumtionen inte ökar så kraftigt som konsumtionen i genomsnitt, dels på att en del smärre poster inom resekonsumtionen såsom cyklar, motorcyklar, körkortsundervisning m. m. till och med kan minska något. Den större delen av ökningen kommer således att gå till nyinköp samt drift och underhåll av bilar. Detta behöver nu inte betyda att antalet bilar ökar så mycket som siffran i tabell 1 anger. Snarare bör bilarnas kvalitet i form av trafiksäkerhet, driftsäkerhet och komfort komma att öka.

Produktion och produktivitet i detaljhandeln

Olika slag av produktivetsstudier har sedan länge varit av stor betydelse i institutets forskningsprogram. Med det ömsesidiga beroende som gäller mellan industri och andra näringsgrenar har det fallit sig naturligt att försöka utföra dylika studier även på handelns område. Produktivetsstudier inom handeln möter emellertid betydande svårigheter. Handeln, liksom de tjänsteproducerande näringarna i övrigt, är bl. a. mycket eftersatt i den offentliga statistikproduktionen. I utredningen »*Produksjon og produktivitet i detaljhandelen, en studie i teori, problem og metode*», som presenterats under året och som författats av docent John Skår, har det av denna anledning inte varit möjligt att studera detaljhandeln som helhet. I stället har i framställningen utvecklats en metod för analys av lokala detaljhandelsmarknader.

Framställningen berör i första hand produktivetsproblemen vilka behandlas såväl teoretiskt som empiriskt. De delar av detaljhandelsomsättningen som analyseras är bl. a. handeln med livsmedel, beklädnadsvaror, hemutrustning m. m.

Produktionen inom detaljhandeln kan formuleras som en process med många karakteristika, t. ex. att ett hushåll köper något hos någon viss säljare av viss typ med visst sortiment, givet läge etc. Det köpta transporteras sedan till någon terminal, i regel bostaden, där det hela förtärs eller används. I produktivetsmätningar måste hänsyn tas till alla dessa led i en transaktion ty transaktionen är den produkt som dels efterfrågas, dels produceras inom detaljhandelsföretagen. Förändringar i transaktionsefterfrågan påverkar produktivetsförutsättningarna för handeln samtidigt som också strukturförändringar i utbudet av transaktioner påverkar den på marknaden registrerade transaktionsefterfrågan.

Bland undersökningens resultat märks särskilt de stora skillnaderna i arbetsproduktivitets tillväxt. Dessa skillnader, som har beräknats variera mellan 1,0 och 8,5% per år för stagnerande resp. expanderande grupper inom livsmedelshandeln under perioden 1950–1963, har givetvis varit av avgörande betydelse för detaljhandelsföretagens möjligheter att anpassa sig till löneökningarna. Liknande tendenser framkom även för andra omsättningsgrupper än livsmedel.

Forskningsprojekt under arbete

Svensk ekonomisk tillväxt

Institutets undersökning rörande den ekonomiska tillväxten i vårt land under de senaste hundra åren har hittills resulterat i fem publikationer.¹

Vad som nu återstår är en sammanfattande analys av utvecklingen. Den grundläggande frågan för denna analys är följande: Vilka har de tillväxtskapande krafterna varit och hur har intensiteten i dessa varierat från tid till annan?

Som framgår av tabell 2 uppvisar de tre perioderna före andra världskriget endast ringa skillnader vad gäller nationalproduktens och produktivitetens (nationalprodukt per sysselsatt) tillväxttakter. Efterkrigstiden, däremot, kontrasterar klart mot tidigare skeden. Från 1949 till 1969 har den genomsnittliga ökningen i såväl produktion som produktivitet varit väsentligt högre än tidigare. Framhållas bör emellertid att denna överlägsenhet praktiskt taget helt kan tillskrivas 1960-talet. 1950-talet faller i själva verket väl in i de föregående periodernas utvecklingsbild. Nationalprodukten steg då med endast 3,4 % per år och produktivetsförbättringen stannade vid 2,9 % per år. Under 1960-talet uppgick motsvarande tal till 4,6 resp. 4,1 % per år. Tillväxtkurvans trendbrott kom alltså varken under 1940- eller 1950-talet utan först vid 1960-talets ingång. Historiskt sett har de senaste tio åren varit helt unika vad gäller takten i den ekonomiska tillväxten.

Vad kan anledningen vara till den acceleration i ekonomisk tillväxt som framkom vid 1960-talets ingång? Att få den frågan belyst är högst angeläget, eftersom svaret därpå rimligen bör ge åtminstone en del av svaret på frågan vad vi skall tro om den framtida ekonomiska utvecklingen i vårt land och hur vi skall handla för att styra vår ekonomi i önskad riktning.

¹ »Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965», av docent Yngve Åberg, »Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar», av pol. mag. Villy Bergström, »Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871–1966», av fil. lic. Lennart Ohlsson, »Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965», av fil. lic. Lars Lundberg, samt »Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965», av pol. mag. Per Silenstam.

Tabell 2. *Produktion, produktivitet och export under 100 år*

Årlig procentuell tillväxt

	1869-1889	1889-1914	1919-1939	1949-1969
BNP	3,2	3,3	3,3	4,0
BNP per sysselsatt	2,2	2,3	2,1	3,5
Export	3,9	3,0	4,9	7,7

Utredare: Ragnar Bentzel

Reklamkostnadsundersökningen

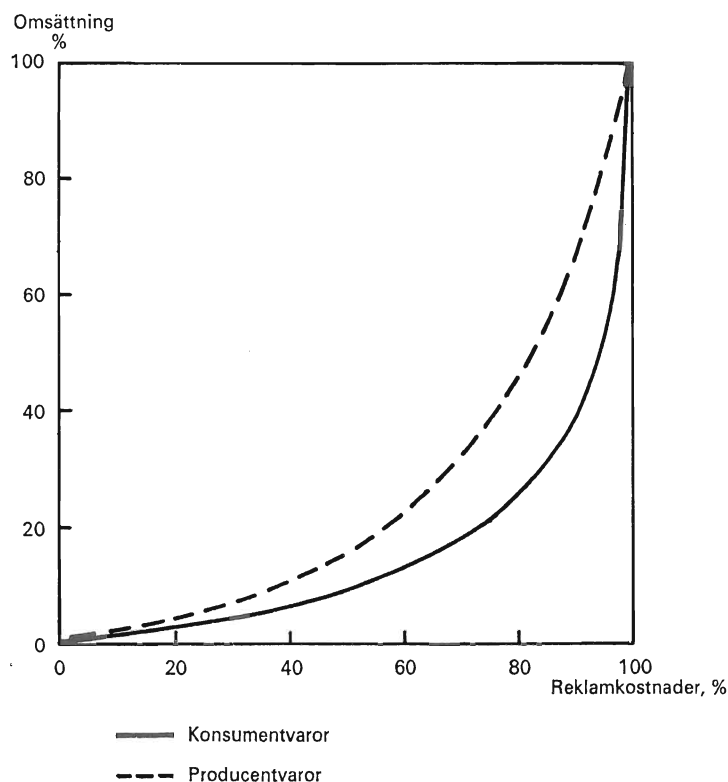
Institutet har i samarbete med statistiska centralbyrån genom en enkätundersökning samlat in uppgifter om företagens reklamkostnader för åren 1965-1967. Insamlingen har skett på uppdrag av den statliga reklamutredningen. Vissa resultat från kartläggningen vad gäller reklamkostnadernas storlek och fördelning på olika näringsgrenar och branscher publicerades i stencilform under 1970. Undersökningen beräknas slutföras under 1972 med bl. a. en analys av varför reklamkostnaderna varierar mellan företag och mellan olika typer av varor.

Ungefär hälften av de totala reklamkostnaderna i Sverige faller på industrin, varav $\frac{2}{3}$ på konsumentvaruföretag och $\frac{1}{3}$ på producentvaruföretag. Eftersom konsumentvaruföretagen bara svarar för $\frac{1}{3}$ av industrins omsättning betyder detta att reklamkostnaderna per omsättningskrona är mer än tre gånger så höga för konsumentvaror som för producentvaror (1,9% mot 0,6%). Spridningen kring dessa genomsnittsvärden är dock mycket stor. I synnerhet gäller detta för konsumentvaruföretagen, vilket kan illustreras med figur 2. Enligt denna svarar 20% av omsättningen för så mycket som $\frac{3}{4}$ av reklamkostnaderna.

Vilka faktorer förklarar då denna koncentration av reklamkostnaderna till ett fåtal företag? Den analys av materialet som genomförts visar att säljarstrukturen och varornas enhetspris spelar en stor roll för att förklara de höga reklamkostnaderna för vissa konsumentvaror. Marknader som kännetecknas av att ett litet antal företag konkurrerar med varandra (oligopol) samt av att varorna har ett lågt inköpspris och en hög köpfrekvens har avsevärt högre reklamkostnader än genomsnittligt. Detta gäller t. ex. ett flertal kemisk-tekniska varor som tandkräm, tvål, tvättmedel samt flera livsmedelsvaror som kakmixer, färdiga soppor m. m.

Bland producentvaruföretagen är reklamkostnadernas spridning betyd-

Figur 2. Koncentration av reklamkostnaderna för konsument- och producentvaror inom industrin 1967

ligt lägre. 40 % av omsättningen svarar för $\frac{3}{4}$ av reklamkostnaderna, dvs. en dubbelt så hög siffra som bland konsumentvarorna. Endast omkring 10 % av producentföretagen har reklamkostnader som överstiger 1 % av omsättningen. Flertalet av dessa säljer jordbruks- eller byggnadsindustrivaror; alltså varor där antalet köpare är mycket stort i förhållande till vad som gäller för producentvaror i allmänhet. Detta understryker reklamens karaktär av masskommunikation.

Utredare: Rolf Rundfelt.

Verkningar av hyreskontrollens avskaffande

Sedan institutet år 1962 gav ut boken »Bostadsbristen, en studie av prisbildningen på bostadsmarknaden», författad av professorerna Ragnar Bentzel, Assar Lindbeck och Ingemar Ståhl, har förhållandena på bostadsmarknaden förändrats ganska avsevärt. Institutet har därför bedömt det

angeläget att göra en uppföljning av denna studie för att belysa konsekvenserna av en övergång till en mera marknadsmässig hyresstruktur. Under 1960-talet har bostadsbeståndet successivt ökat, de allmännyttiga företagens ställning på marknaden har stärkts, en ny hyreslag med besittningsskydd och s. k. bruksvärdeprövning av hyrorna genomförts, det statliga kreditstödet har förändrats genom införandet av de s. k. paritetslånen och slutligen har vissa delar av kontrollsystemet avvecklats – främst när det gäller försäljningen av bostadsrättslägenheter och statligt belånade villor, men också beträffande hyressättningen i vissa delar av beståndet privata hyresfastigheter. En annan viktig förändring är att bostadsproduktionen varit så stor och byggnadskostnaderna i nyproduktionen blivit så höga att man i vissa delar av denna nyproduktion kommit i närheten av marknadsvärdet.

I utredningen ingår en analys av dagsläget och hur vi kommit dit. Därefter görs en jämförelse mellan dagens (partiellt) hyreskontrollerade bostadsmarknad och en tänkt, icke hyreskontrollerad bostadsmarknad i jämvikt. De aspekter som därvid särskilt uppmärksammas är inkomstfördelningen, bostadskonsumtionens fördelning och konsumtionsfriheten, den allmänna bostadsstandarden, bostadsproduktionens inriktning och omfattning samt frågan om den samhällsekonomiska stabiliteten. Mot bakgrund härav analyseras olika metoder att avveckla hyreskontrollen och bostadsbristen. Ett försök görs också att analysera verkningarna av de modifieringar av kontrollsystemet – delvis efter s. k. bruksvärdeprinciper – som diskuterats under senare år.

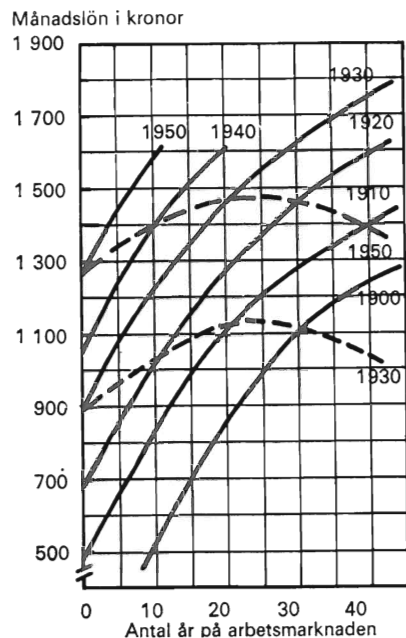
Utredare: Assar Lindbeck.

Industritjänstemännens lönestruktur

Undersökningen ger en relativt detaljerad bild av lönerelationerna bland industritjänstemännen i Sverige såsom dessa avspeglas i Svenska Arbetsgivareföreningens (SAF) lönestatistik. Studien innehåller dels en analys av ålder–inkomst-profiler för en följd av år, dels en ingående analys av lönerelationerna i några tvärsnitt.

Det finns två slag av ålder–inkomst-profiler, dels sådana som beskriver hur en individs eller ett aggregat av individers (en kohort) inkomst utvecklas under livstiden, dels sådana som beskriver löneskillnader mellan

Figur 3. Ålder-inkomst-profiler

olika gamla individer vid en och samma tidpunkt. Cohort-profilerna illustreras av de heldragna kurvorna i figur 3 och tvärsnittsprofilerna av de streckade.

Den brantare lutningen hos de förra beror framför allt på att den ekonomiska tillväxten (och inflationen) höjer den allmänna lönenivån. Tvärsnittsprofilerna kan härledas ur cohort-profilerna. I undersökningen presenteras en modell som kan beskriva bägge dessa profiler. Med hjälp av lönestatistik från SAF och Sveriges Civilingenjörskör förbundet uppskattas sedan betydelsen av olika faktorer för den individuella löneutvecklingen. Resultaten visar att den fysiska åldern har relativt liten betydelse för lörens storlek, medan däremot den aktiva tiden på arbetsmarknaden (antalet år efter examen) spelar betydligt större roll. Detta illustreras i tabell 3, där den genomsnittliga årliga löneökningen för civilingenjörer i elektrofacket uppdelats i två komponenter, en beroende på den fysiska åldern och en på antalet år som förflutit efter examen.

Den totala genomsnittliga löneökningen för exempelvis en ingenjör som är 30-34 år och tagit examen för 0-4 år sedan har uppskattats till 13,1%, men endast 1,9% därav kan tillskrivas åldern. Resten förklaras av den allmänna lönestegringen (5,7%) och antalet år efter examen (5,5%).

Tabell 3. *Genomsnittliga procentuella löneökningar per år för civilingenjörer i elektrofacket anställda i enskild tjänst 1961-1970 (SER)*

Årlig allmän löne- stegring	Fysisk ålder						
	22-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59
	2,6	1,9	1,9	-0,4	-0,2	-4,8	0,7
5,7	Antal år efter examen						
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	
	5,5	3,4	2,8	1,7	1,8	1,6	

Modellen har även använts för att analysera skillnaderna mellan olika utbildningsgruppers profiler och för att beräkna »livslönen».

Undersökningen har i det närmaste slutförts under 1971 och resultaten beräknas bli publicerade under första hälften av 1972.

Utredare: Anders Klevmarken.

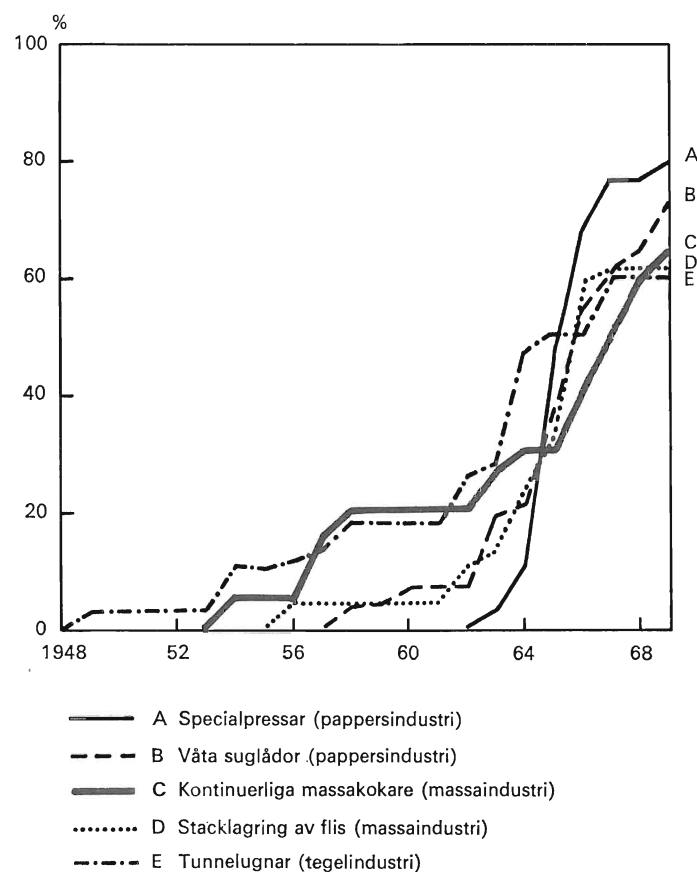
Spridning av ny teknik inom industrin

En viktig förklaring till den ekonomiska tillväxten i olika länder är användning av nya tekniska tillverkningsprocesser som ursprungligen utvecklats i andra länder. Det föreligger ett omfattande studiematerial inom medicinen, etnografen, sociologin etc. vad gäller olika typer av spridningsförlopp, men vad gäller spridning av ny teknik mellan industriföretag är utredningsmaterialet avsevärt mera begränsat. I föreliggande internationella studie är syftet att närmare belysa detta problem. I undersökningen deltar förutom institutet följande forskningsinstitutioner: National Institute of Economic and Social Research i London, Istituto Nazionale per lo Studio della Congiuntura i Rom, National Bureau of Economic Research i New York, IFO-Institut für Wirtschaftsforschung i München och Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung i Wien.

Tio processer, som alla introducerats under efterkrigstiden, har utvalts för studium. Bland dem märks sådana betydelsefulla innovationer som numeriskt styrda verktygsmaskiner och syrgasprocessen vid järn- och ståltill-

Figur 4. *Spridning av ett antal nya tekniker inom svensk industri 1948-1969*

(Andel företag som tillämpar tekniken)

verkning. En första utredningsrapport publicerades år 1969¹ och avsikten är att en slutlig sammanfattande bok skall kunna utges under 1973.

Det material rörande spridning av ny teknik inom svensk industri som insamlats i utredningen är något fylligare än vad som krävs i den internationella studien. Detta material kan därför ge underlag för fördjupade studier av svenska förhållanden. I figur 4 visas spridningen bland de svenska företagen av teknikerna specialpressar vid papperstillverkning, våta suglådor, kontinuerliga massakokare, stacklagring av flis och tunnelugnar vid tegeltillverkning.

Av de studier som hittills gjorts, särskilt i USA, framgår att det finns en tendens till att det är samma företag som ligger i täten vid introduktion

¹ »The Diffusion of New Technology. A study of ten processes in nine industries». (The National Institute Economic Review, May 1969.)

av nya tekniska processer som presenteras på marknaden och att det på motsvarande sätt är samma företag som ligger i kön av introduktionsförloppet. Motsvarande tendenser är klart skönjbara även i det svenska materialet.

Utredare: Lars Nabseth, Staffan Håkanson, Märtha Josefsson.

Den kemiska industrin

Syftet med denna undersökning är att kartlägga de faktorer som bestämt den svenska kemiska industrins hittillsvarande utveckling och att bedöma branschens framtida utsikter i vårt land.

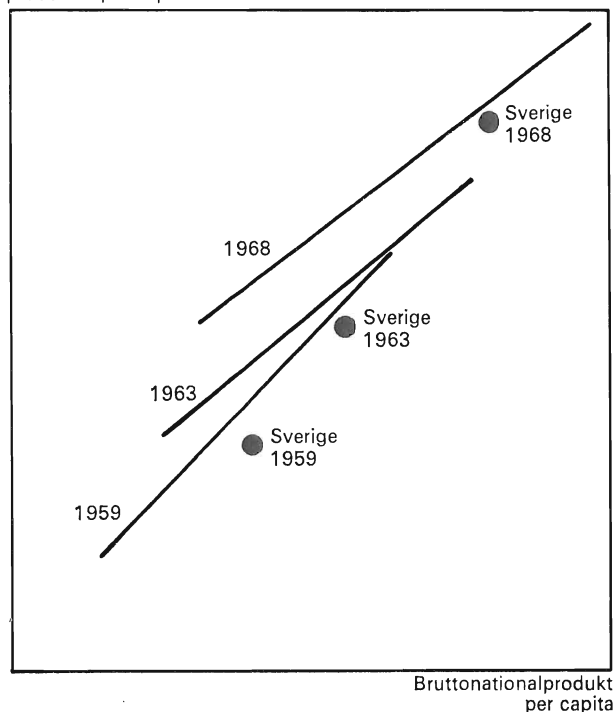
En tvärsnittsstudie av OECD-länderna visar att det i dessa finns ett starkt samband mellan storleken av förbrukningen av kemiska varor och ländernas bruttonationalprodukt. Under 1960-talet har andelen kemiska varor i den totala förbrukningen av industrivaror successivt ökat. Den främsta förklaringen torde vara att den tekniska utvecklingen och därmed även produktivitetsökningen gått snabbare inom kemisektorn än inom andra industribranscher, varigenom kemiska produkter fått ökad konkurrenskraft gentemot andra produkter och kommit att ersätta dessa på allt fler användningsområden.

Ett liknande samband finns mellan den kemiska produktionens och bruttonationalproduktens storlek i olika länder. Detta samband har dock försvagats under 1960-talet som en följd av den kemiska industrins ökade internationalisering. Utrikeshandeln med kemiska produkter har ökat snabbt, och den kemiska industrin i olika länder har förlorat hemmamarknadsandelar samtidigt som den ökat sina exportandelar. Detta beror bl. a. på att det produktionsekonomiskt är lönsamt att koncentrera tillverkningen av i första hand baskemikalier till ett fåtal stora anläggningar och på att det numera är tekniskt möjligt att transportera dessa varor till även tämligen avlägsna marknader. Ett kemiföretag är därför inte i samma utsträckning som tidigare hänvisat till att sälja enbart på den nationella marknaden, men denna är ändå fortfarande betydelsefull som primär avsättningsmarknad.

För de större OECD-länderna med en stor och differentierad nationell marknad kan man konstatera att det finns ett starkt samband mellan kemiproduktionens och hela industriproduktionens tillväxttakter. För de mindre länderna är detta samband betydligt svagare, och hos dem synes

Figur 5. Sambandet mellan förbrukning av kemiska produkter och bruttonationalprodukt i OECD-länderna 1959, 1963 och 1968

Förbrukning av kemiska produkter per capita

det i första hand vara varje enskilt lands specifika förutsättningar för kemisk industri, som bestämt branschens tillväxttakt. Nederländernas kemiska industri har t. ex. expanderat snabbt under 1960-talet, till stor del på grund av att detta land utgjort en lämplig lokalisering för tyngre petroleumbaserad industri.

Den svenska kemiindustrin utgör internationellt sett en tämligen liten del av landets hela industri, men dess tillväxttakt i förhållande till BNP-utvecklingen har under 1960-talet legat något över genomsnittet bland OECD-länderna. Eftersom kemisk industri är en stor konsument av kemikalier för vidareförädling, avspeglas detta i att vår konsumtion av kemiska produkter, som varit låg i förhållande till vår bruttonationalprodukt, gradvis närmat sig den »normala» nivån. Som framgår av figur 5 ligger vi dock fortfarande något under denna.

Utredare: Olle Renck.

Verkstadsföretagens reala och finansiella struktur

Ett problemområde som rönt stigande uppmärksamhet är drivkrafterna bakom industriföretagens expansion och de faktorer som bestämmer deras räntabilitet. Särskilt har tillväxtens inverkan på räntabiliteten kommit i blickpunkten. Sådana analyser försvåras emellertid av det ömsesidiga samband som råder mellan räntabilitet och tillväxt. Dels påverkas räntabiliteten av diverse tillväxtkostnader, dels återverkar räntabiliteten på tillväxtnöjligheterna genom tillflödet av internt genererade vinstmedel. I föreliggande utredning utförs beräkningar också av andra faktorer inverkan på räntabiliteten, däribland företagsstorleken och kapitalintensiteten i produktionen samt beräkningar av företagets soliditet, likviditet och det främmande kapitalets sammansättning på korta och långa krediter.

Inom modern företagsteori har uppmärksamhet vidare ägnats åt frågan hur företagets kapitalvärde (marknadsvärdet på deras aktier) bestäms av skilda finansiella faktorer. Denna fråga blir i utredningen föremål för både teoretisk och empirisk analys. Utgångspunkten är att kapitalvärdet betraktas som identiskt med det diskonterade värdet av alla framtida utdelningar företaget väntas lämna sina ägare. Det går då att med en enkel modell beskriva hur ett företags kapitalvärde påverkas av räntabilitet, kapitaltillväxt och diskonteringsränta. Av central betydelse blir därvid att kunna kvantifiera inverkan på diskonteringsräntan av finansiella faktorer såsom utdelningsprocenten, soliditeten etc. Ekonometriska beräkningar med syfte att utröna diskonteringsräntans bestämningsfaktorer kommer också att genomföras.

I utredningen presenteras inledningsvis ett material som beskriver verkstadsindustrins expansion och strukturella utveckling den senaste tio-årsperioden. Tvärsnittjämförelser på basis av observationer för enskilda företag görs med syfte att empiriskt fastställa samband mellan olika reala och finansiella storheter inom företagen. Därvid spelar företagsstorlek, tillväxt och räntabilitet en framträdande roll som förklaring till strukturella skillnader mellan företagen.

Det material som används för dessa tvärsnitts- och tidseriestudier samt för de ovannämnda ekonometriska beräkningarna är statistiska centralbyråns industri- och finansstatistik samt Sveriges Verkstadsförenings lönsamhetsstatistik.

Utredare: Göran Eriksson.

Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden

Det sägs ofta att en ökad specialisering på kvalitetsprodukter är det bästa sättet att möta en hård internationell priskonkurrens. En bedömning av den svenska verkstadsindustrins framtidsförutsättningar bör därför bl. a. inkludera en bedömning av i vilken utsträckning just kvalitetsspecialisering använts som konkurrensmedel och vilka resultat, som därvid uppnåtts. Svårigheterna vid en sådan bedömning ligger framför allt i att definiera termen kvalitet.

Kvalitet definieras i institutets studie av den svenska verkstadsexporten som priset per ton för givna varor och varugrupper. Ett högt tonpris erhålls för relativt unika produkter av hög komplexitet e. d., medan typiska standardprodukter tenderar att rangordnas lågt. I tabell 4 redovisas korrelationskoefficienter för verkstadsindustrin och dess delbranscher mellan Sveriges resp. samtliga OECD-länders exportfördelning på verkstadssidan och den kvalitetsindex, som konstruerats som det genomsnittliga implicita europeiska exportpriset. Med OECD-ländernas export som jämförelsenorm framgår att den svenska koncentrationen på kvalitetsprodukter i exporten av verkstadsprodukter var internationellt sett låg eller i bästa fall medelmåttig 1967.

Den använda kvalitetsindexen möjliggör också jämförelser *inom* de givna varugrupperna mellan olika varuslag. Disaggregeringen på varugrupper har förts så långt som möjligt, vilket innebär 112 varugrupper inom verkstadsindustrin (exkl. varven). Man får då varugrupper av typen personbilar, lastbilar, flygplan, dammsugare etc. Ett högt svenskt implicit exportpris i relation till det europeiska kan då antas avspegla en satsning på exklusivare kvalitetslag inom varugrupperna. I tabell 4 redovisas denna kvots genomsnitt för varugrupper inom verkstadsindustrin och dess delbranscher. Uppenbarligen är inriktningen på hög kvalitet *inom* varugrupperna långt driven enligt detta mått inom samtliga delbranscher utom inom transportmedelsindustrin.

De slutsatser som kan dras är i stort att svensk verkstadsindustri konkurrerar på världsmarknaden med ett produktsortiment som är mera likartat de stora än de små industriländernas. De höga implicita exportpriserna antyder att det varit nödvändigt för svensk industri att inom detta produktsortiment välja ut exklusivare kvalitetslag, sannolikt därför

Tabell 4. *Vissa mått på kvalitetsnivån i verkstadsindustrins export för Sverige och OECD-länderna 1967*

Produktområde motsvarande:	Antal varu- grupper	Korrelationen mellan det genomsnittliga europeiska exportpriset/ton och exportvärdet för		Svenskt ex- portpris/ton i procent av motsvarande europeiska
		Sverige	samtliga OECD-länder	
Verkstadsindustri (exkl. varv)	112	-0,10	0,07	148
Manufakturverk (inkl. tillverkning av VVS- artiklar, instrument och ur)	41	-0,11	0,30	156
Egentliga manufakturverk	26	0,34	0,33	159
Maskinindustri	34	-0,11	0,04	150
Elektroindustri	18	0,15	0,13	163
Transportmedelsindustri (exkl. varv)	19	-0,15	0,11	112
Konsumtionsvaror	22	-0,13	-0,05	142
Insatsvaror	41	-0,03	0,21	165
Investeringsvaror	44	-0,04	-0,13	141

att de höga lönekostnaderna gör det nödvändigt för svensk industri att undvika den hårdare priskonkurrens som gäller för mera standardbetonade varor. Någon jämfört med andra länder stark satsning på varugrupper som kännetecknas av hög kvalitet kan däremot inte skönjas. Samma slutsats erhålls för övrigt också vad gäller produkter som kräver höga forsknings- och utvecklingsinsatser.

Metallmanufakturindustrins marknadsutveckling och specialisering

För den statliga metallmanufakturutredningens räkning utfördes under hösten 1971 en specialstudie av metallmanufakturindustrin. Uppläggning och metoder grundar sig på den ovan nämnda utredningen om den svenska verkstadsexporten. Studien inkluderar således en utförlig analys av specialiseringsmönstret inom metallmanufakturindustrin och dess delbranscher med avseende på kvalitetsspecialisering, produktdifferentiering, betydelsen av tullskydd osv. för 1969 samt utvecklingen under 1960-talet. Dessutom diskuteras vad som från produktionssidan kan tänkas etablera den svenska metallmanufakturindustrins komparativa fördelar såväl historiskt som för en framtida expansion.

Utredare: Lennart Ohlsson.

Den grafiska industrin

Den statliga utredningen av den grafiska industrin har uppdragit åt statens pris- och kartellnämnd (SPK) och Industriens Utredningsinstitut att svara för var sin delstudie över utvecklingsbetingelserna för branschen. Syftet med det arbete som utförs inom institutet är att analysera efterfrågeutvecklingen på grafiska produkter, effekterna av en ökad utländsk konkurrens, samt att söka bedöma de tänkbara verkningarna av framtida teknikförändringar för arbetskraftsbehovet. Bl. a. skall en prognos över efterfrågan på grafisk personal utarbetas. Under hösten har en gemensam enkätundersökning för de bägge delstudierna påbörjats.

Under de senaste åren har konkurrensen mellan olika former av tryckförfarande kommit att accentueras. Av ny teknik initierad strukturomvandling är naturligtvis inget unikt för den grafiska industrin. Praktiskt taget alla industribranscher har känt av detta. Oftast har emellertid den nya tekniken varit stordriftsorienterad, vilket tagit sig uttryck i en koncentration av produktionen till större arbetsställen. Den grafiska branschen har till stor del varit undantagen denna omvandling på grund av ett antal faktorer såsom geografiskt beroende mellan kund och tryckeri m. m. och har just genom frånvaron av ny »störande» teknik levt ett i vissa avseenden skyddat liv. Detta kan illustreras med att antalet arbetsställen inom den grafiska industrin under perioden 1955–1968 ökat med drygt 11 %, medan antalet arbetsställen inom industrin totalt minskat med 6 %.

Utredare: Ulf Granérus.

Vinster, räntabilitet och tillväxt

Denna studie utgör en vidareutveckling av den undersökning rörande »Kreditmarknaden och industrins investeringar», av docent Gunnar Eliasson, som publicerades 1967. I den behandlades de kortsiktiga variationerna i investeringarna samt konjunkturpolitikens — med tonvikt på penningpolitikens — effekter under efterkrigstiden. I den pågående studien är det främst faktorerna bakom de olika tillväxttrenderna inom skilda industribranscher som kommer att uppmärksammas.

Avsikten är att utgå från att företagets förväntningar om den framtida lönsamheten spelar en fundamental roll för deras investeringsbeslut. Av

denna anledning skall räntabilitetsberäkningar utföras för de olika industribranscherna. Det har av flera skäl befunnits lämpligt att utföra denna undersökning som ett antal delprojekt. Det delprojekt som för närvarande håller på att färdigställas är en modellbeskrivning och en empirisk analys av sambanden mellan lönebildningen på arbetsmarknaden och företagets vinstresultat.

En utgångspunkt har varit att studera hur företagets marknadsförväntningar påverkar deras produktionsplanering på ett års sikt och därigenom indirekt också sysselsättningsbehoven. Uppläggningsen bygger på erfarenheterna från en studie över företagets planeringsmetoder, som startades 1969 genom ett antal intervjuer med amerikanska och europeiska storföretag. Ur modellanalysen kan slutligen härledas en s. k. vinstfunktion för de olika industribranscherna. Ett viktigt resultat av denna delstudie är att felslagna förväntningar om prisutvecklingen tycks spela en stor roll som förklaring till vinstmarginalernas fluktuationer från år till år och därmed även till lönsamheten. En diskussion av inflationens återverkningar på företagets planeringsbeslut och vinstresultat ingår som ett naturligt led i undersökningen.

Utredare: Gunnar Eliasson.

Industriell utveckling och långsiktig kapitalförsörjning

I den senaste långtidsutredningen intog frågan om industrins investeringsutveckling en central plats. Man pekade bl. a. på de finansieringsbehov som kunde bli aktuella för att den enligt utredningen önskvärda utvecklingen av dessa investeringar skulle kunna realiseras. Bl. a. diskuterades behovet av institutionella förändringar på kreditmarknaden, exempelvis för att öka tillgången på riskvilligt kapital. Någon närmare analys av dessa förhållanden och av sambandet mellan investeringsinriktning och finansiering var dock inte möjlig att genomföra inom ramen för långtidsutredningen. Det förutsattes att dessa problem skulle behandlas mer ingående inom kapitalmarknadsutredningen. Det är mot den bakgrunden som Industriens Utredningsinstitut fått förfrågan från finansdepartementet angående möjligheterna att följa upp den studie institutet gjort för långtidsutredningens räkning över den reala utvecklingen inom svensk in-

dustri under 1970-talet med en analys av de finansiella problemen. En utredning rörande dessa problem har påbörjats under hösten 1971.

Företagens efterfrågan på externt kapital och deras vilja att ersätta intern finansiering med krediter av olika former kan antagligen endast klargöras inom ramen för en totalbedömning av alla de väsentliga storheter över vilka företagsledningarna har att besluta, såsom investeringstakt, räntabilitetskrav, diversifieringstakt, soliditetsrelation, omfattningen av nyemissioner, utdelningspolitik, utlandsproduktion, riskvärdering etc. En central uppgift för utredningen är att söka schematiskt beskriva sambanden mellan dessa storheter och hur valet av strategi hos företagen påverkar deras finansieringsbeslut. Företagens finansiella beteende torde variera mellan olika företagskategorier, bl. a. efter deras storlek, graden av ägarinflytande, branschtillhörighet etc. Avsikten är att som ett första steg i utredningen relativt ingående analysera ett mindre antal företag med avseende på de överväganden som kan ha legat bakom deras investeringsutveckling.

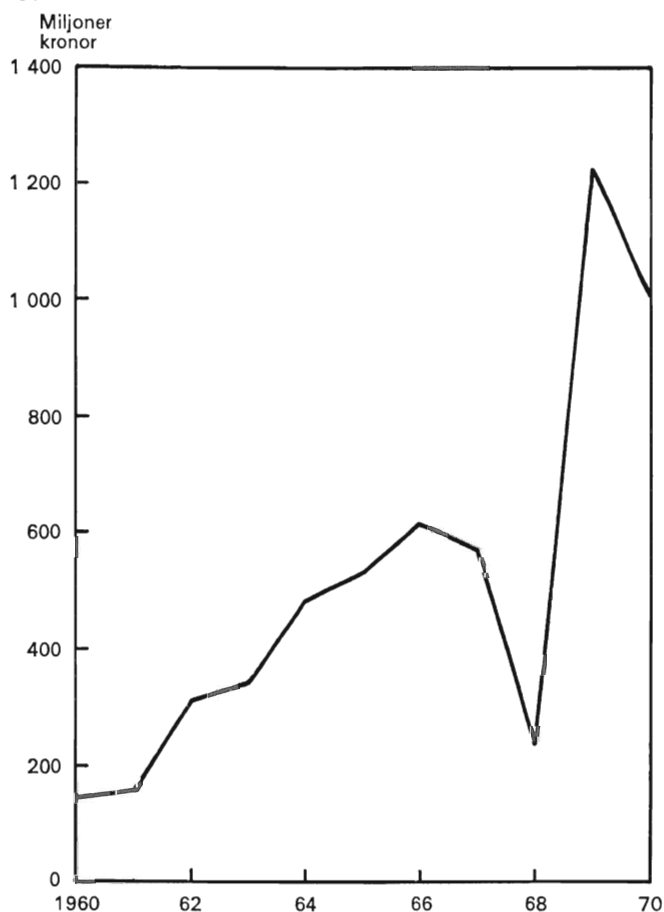
Utredare: Lars Wohlin.

Effekten av svenska direkta investeringar i utlandet

Svenska företags investeringar i utlandet har tilldragit sig ett växande intresse under senare år. Dessa investeringar, som huvudsakligen utgörs av etablering eller utbyggnad av försäljande och producerande dotterföretag, har ökat kraftigt under hela 1960-talet och har därmed blivit en allt viktigare del av det svenska näringslivets internationella beroende. Denna utveckling är emellertid inte specifikt svensk och de problem som sammanhänger med den ökade utlandsetableringen har följaktligen kommit att uppmärksammas i ett flertal länder.

Bland de frågor som rönt mest uppmärksamhet är effekten av utlandsinvesteringarna på utrikeshandel och betalningsbalans samt effekten på produktion och produktivitet. Konkurrerar företagens utlandsproduktion med export från hemlandet eller ökar den i själva verket exporten från det egna landet? Leder den till ökad specialisering och höjd produktivitet och hur fördelas inkomstökningen mellan investerare- och investerings-

Figur 6. Svenska direkta investeringar i utlandet enligt betalningsbalansstatistiken 1960-1970

Källa: Sveriges Riksbank 1960-1970

land? Vilken blir den likviditetsmässiga belastningen på det investerande landets betalningsbalans?

Institutets studie av svenska direkta investeringar i utlandet avser dels att ge en beskrivning av utvecklingen mellan 1965 och 1970, dels att belysa de ovan skisserade frågorna med data från svensk industri. Undersökningen har begränsats till att avse svenska industriföretags utlandsinvesteringar och omfattar således ej investeringar av företag inom handel, byggnads-, bank-, försäkrings- eller konsultverksamhet. Vidare koncentreras utredningen till investeringar i producerande dotterföretag i utlandet.

Fortlöpande statistik över svenska företags verksamhet i utlandet samlas för närvarande inte in och tillgänglig information är mycket fragmentarisk. En väsentlig uppgift för utredningen är därför att genom en enkät

inhämta det för analysen nödvändiga dataunderlaget direkt från de berörda företagen.

Det gångna året har ägnats åt uppläggning av undersökningen, utarbetande av frågeformulär samt omfattande kontakter med företagen i samband med materialinsamlingen. Enkäten har skickats ut till drygt 300 svenska moderföretag som under något av åren 1965 och 1970 hade tillgångar i dotter- eller dotterdotterföretag i utlandet. Trots det betydande arbete som var förenat med ifyllandet av formulären för många företag har dessa visat sig mycket tillmötesgående. Det insamlade materialet torde därför ge en i det närmaste fullständig täckning av den svenska industrins produktion i utlandet.

För att tillmötesgå den efterfrågan som finns på uppgifter rörande utvecklingen under senare hälften av 1960-talet och den nuvarande omfattningen av svenska direkta investeringar i utlandet kommer institutet att publicera vissa datasammanställningar under 1972. Dessa kommer bl. a. att innehålla uppgifter om antalet försäljande och producerande dotterföretag i utlandet samt de utländska produktionsbolagens totala tillgångar, antal anställda, omsättning samt import från de svenska koncernföretagen. En fullständig redovisning av det insamlade materialet kommer att publiceras samtidigt med de slutliga resultaten av undersökningen.

Utredare: Birgitta Swedenborg och Eva Thiel.

Utländsk företagsetablering i Sverige

Omfattningen av det internationella företagandet har expanderat kraftigt under 1960-talet. Redan 1966 uppskattades att värdet av de utlandsägda företagen i världen uppgick till ca 90 miljarder dollar och att försäljningen från dessa företag var lika stor som den totala världsexporten. Den globala expansionen har även berört Sverige. Den av Sveriges Riksbank publicerade statistiken över tillstånd till utländska direkta investeringar i Sverige visar att dessa under 1960-talet ökat kraftigt.

Den utredning av det utländska företagandet i Sverige, som under verksamhetsåret påbörjats vid institutet, har delats upp på två delprojekt, där det första utgör en kartläggning av den utländska företagssektorns omfattning och utveckling, redovisad i termer av antal anställda, utlandsägt kapital, omsättning, branschfördelning, fördelning på ursprungsländer, geo-

grafisk fördelning i Sverige m. m. Informationsinsamlingen sker via en enkät till berörda företag. Möjligheter finns att göra jämförelser med motsvarande undersökningar utförda för andra länder.

I utredningens andra del är syftet att studera teknologiska transfereeringar via de internationella företag som har dotterföretag i Sverige. Valet av problem får ses mot bakgrund av den stora betydelse som tillmäts den internationella tekniköverföringen när det gäller ekonomisk tillväxt och internationell konkurrenskraft. På det internationella planet har detta bl. a. uppmärksamats i OECD:s studie »Gaps in technology», där de internationella företagens betydelse för spridandet av teknologi och bidrag till en reduktion av det s. k. teknologigapet starkt har betonats.

Betydelsen av en sådan spridning blir för Sveriges del bl. a. beroende av »teknologiinnehållet» i den verksamhet som det internationella företaget och dess dotterföretag i Sverige bedriver. Företag som bedriver tillverkning i värdlandet kan i detta sammanhang förväntas ha större betydelse än företag som endast bedriver sammansättnings- eller försäljningsverksamhet. Likaså inverkar företagets sortimentinriktning så att de som producerar eller försäljer producentvaror antagligen ger upphov till större teknologiska transfereringar och i högre grad påverkar nationella företags produktionseffektivitet än de företag som enbart försäljer traditionella konsumtionsvaror. Transfereringar kan också uppstå när det utlandsägda företaget har svenska underleverantörer som instrueras och ibland utbildas av representanter för dessa företag. Kunskapstransfereringar av olika slag sker också via utbildning av anställda bl. a. när dessa sänds till moderföretaget i utlandet för kortare eller längre träning och utbildning. Slutligen kan i detta sammanhang nämnas den spridning som kan erhållas via forskning och utveckling i utlandsägda företag och via dessa företags tillgång till utländska koncernföretags forsknings- och utvecklingsresultat.

Utredare: Hans-Fredrik Samuelsson.

Verkningar av handelshinder

Under efterkrigstiden har det genomförts betydande sänkningar av tullar och kvoter i världshandeln. Handels liberalisering har gällt såväl multilateralt som framför allt inom olika handelsblock. Samtidigt har det uppstått en ökad medvetenhet om de restriktiva verkningarna på handeln

Tabell 5. *Effekter på svensk export av tullförändringar inom EEC och EFTA 1968 miljoner kronor*

Export till	Bearbetade varor SITC 6	Maskiner och transportmedel SITC 7	Summa
EFTA	+ 300	+ 560	+ 860
varav: Storbritannien	+ 90	+ 200	
Norden	+ 170	+ 300	
EEC	- 550	- 660	- 1 210
varav: Västtyskland	- 290	- 260	
Benelux	- 160	- 290	
Summa	- 250	- 100	- 350

av en rad andra faktorer. Dessa s. k. icke-tariffära hinder omfattar ett brett urval av institutionella förhållanden och ekonomisk-politiska åtgärder, från subventioner i olika former till offentlig upphandling och skillnader i nationella regler för produktutformning. Det är lätt att finna exempel där verkningarna av, och sannolikt också syftet med, sådana åtgärder är klart protektionistiska. Försöken att komma tillrätta med dessa hinder har stött på betydande svårigheter, även inom handelsblocken.

Förekomsten av handelshinder påverkar den ekonomiska strukturen i ett land — fördelningen av produktion, resurser och konsumtion — liksom också handelns omfattning och inriktning. Som ett första steg för att belysa dessa verkningar är det nödvändigt att kartlägga utbredningen och fördelningen av olika typer av handelshinder. Denna undersökning syftar till att göra en sådan kartläggning av restriktioner som berör svensk export och import. Avsikten är att så långt möjligt göra kvantitativa uppskattningar av effekterna av enskilda handelshinder och förändringar i dessa, samt att göra bedömningar av de totala effekterna av hela strukturen av handelshinder.

En utgångspunkt för att bedöma storleken av verkningarna av befintliga handelshinders eliminering är att studera de effekter som orsakats av tidigare handelspolitiska förändringar. I undersökningen görs ett försök att kvantitativt uppskatta effekterna på svensk handel och produktionsstruktur av tillkomsten av det europeiska frihandelsområdet och den gemensamma marknaden.

De utförda kalkylerna tyder bl. a. på att den svenska exportens fördelning på marknader i icke obetydlig utsträckning förändrats genom de diskriminerande tullsänkningarna. Av tabell 5 framgår att den beräknade exportförlusten på den gemensamma marknaden tycks ha varit större än vinsterna inom frihandelsområdet. Siffrorna mäter emellertid endast effek-

terna av importomfördelning och tar inte hänsyn till ökningen av total import i de berörda länderna till följd av integrationen.

Det andra problemområde som behandlas i undersökningen är verkningarna av en handelsliberalisering på utbytet av produktionsresurserna inom ekonomin, dvs. produktivitetseffekterna av förändrade handelshinder. Även denna fråga studeras i anslutning till den tidigare utvecklingen. Vid en sådan undersökning är det nödvändigt att använda metoder som gör det möjligt att ta hänsyn inte bara till de s. k. statiska effektivitetsvinsterna utan också till de dynamiska effekterna av ekonomisk integration.

Utredare: Lars Lundberg.

Import från låglöneländer

Av alla världens låglöneländer (exkl. Japan och öststaterna) är det endast ett fåtal som exporterar industriprodukter i nämnvärd omfattning. U-länderna svarar för ca 5 % av världsproduktionen av industrivaror och därav exporteras endast ca 10 %. Det innebär att u-ländernas export inte är större än ca 5 % av världsförbrukningen av industriprodukter. Trots detta har denna exports effekter på den övriga världens industri tillmätts ett betydande intresse inte minst vad gäller prisbildningen på de produkter med vilka u-länderna konkurrerar på världsmarknaden. I denna undersökning diskuteras bl. a. de effekter denna handel haft för den svenska textil- och konfektionsindustrin.

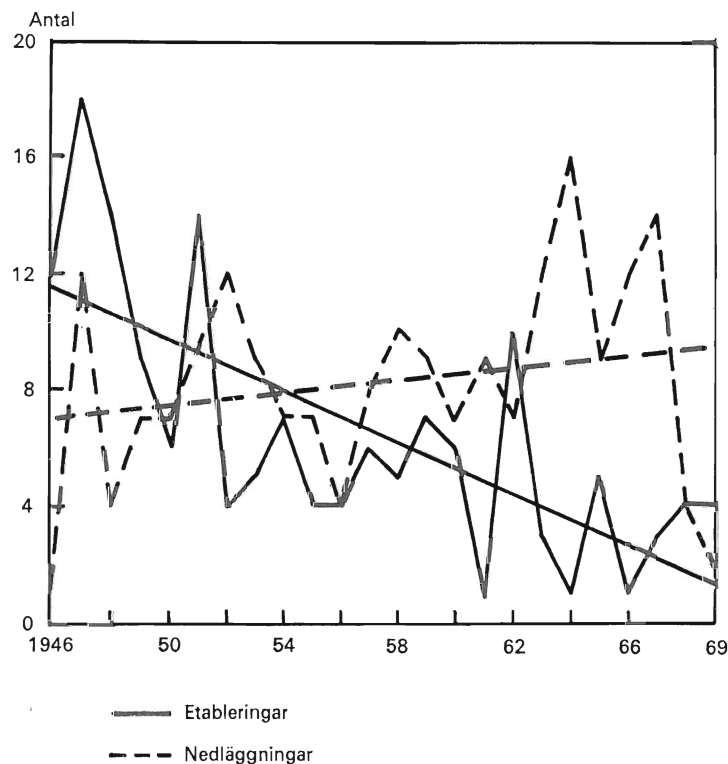
Inkluderas också den japanska exporten blir bilden delvis en annan. Avsikten är att i studien också göra en bedömning av de effekter för svensk industri som kan följa på den starkt ökande japanska exporten. På grund av att utredningsmannen övergått till anställning utanför institutet har arbetet legat nere under året, men kommer att intensifieras under 1972.

Utredare: Bo Carlsson och Åke Sundström.

Industrietableringen under efterkrigstiden

Under mellankrigstiden och de första efterkrigsåren förekom en livlig företagsbildning i Sverige och antalet företag ökade kraftigt. Sedan mitten på 1950-talet har däremot antalet företag inom industrin successivt gått

Figur 7. Nedläggningar och etableringar inom industrin i Blekinge län 1946-1969

ned. Huruvida denna minskning beror på en ökad nedläggningstakt eller en lägre etablering är okänt, eftersom ingen statistik finns tillgänglig över nedläggningar och etableringar. Inte heller har några vetenskapliga studier gjorts för att förklara denna förändring.

Syftet med föreliggande studie är för det första att statistiskt söka kartlägga storleken och inriktningen av etablering, nedläggning och företags-tillväxt inom svensk industri under efterkrigstiden. En provundersökning för Blekinge län åren 1946-1969 visar att det krävs en mycket omfattande bearbetning och komplettering (bl. a. genom direkta kontakter med ett stort antal företag) av tillgängliga företagsregister, kalendrar m. fl. källor för att erhålla tillförlitliga siffror. Tillsvidare har därför undersökningen begränsats till att omfatta perioden 1963-1969. För verkstadsindustrin kommer dock utvecklingen under perioden 1954-1969 att kartläggas.

Undersökningen syftar vidare till att förklara variationer i etablerings-frekvens mellan olika branscher och år. Härför används en flerekvationsmodell över tillväxtprocessen i en bransch i vilken olika samband ingår

för att förklara (1) etableringen av nya självständiga företag, (2) etableringen av filialer, (3) nedläggningar samt slutligen (4) tillväxten av de permanenta företagen. Exempel på variabler som prövas för att söka förklara variationerna i etablering och nedläggning är bl. a. räntabiliteten, efterfrågetillväxten, den tekniska utvecklingen och olika typer av etableringshinder såsom nödvändigt startkapital m. m.

Den genomförda kartläggningen för Blekinge län visar att etableringen av nya självständiga företag i detta län har minskat förhållandevis kraftigt. Samtidigt har företagsnedläggningen haft en svagt stigande trend. Denna utveckling visas i figur 7. De i figuren inritade trendlinjerna för etableringen och nedläggningen har anpassats med minsta kvadratmetoden. Till skillnad från etableringen och nedläggningen av de självständiga företagen visar filialbildningen och filialnedläggningen inte någon klar trend.

Utredare: Gunnar Du Rietz.

Industrins forsknings- och utvecklingskostnader

Denna undersökning som startade under hösten på grundval av ett forskningsanslag från styrelsen för teknisk utveckling (STU) syftar i första hand till att ge en uppfattning om i vilken utsträckning FoU-insatserna påverkar produktions- och produktivitetens utvecklingen i industriföretagen. Avsikten är att söka mäta betydelsen av företagens FoU-utgifter i jämförelse med andra produktionsfaktorer såsom arbetsinsatser och kapitalinsatser. I undersökningen skall försök göras att beräkna avkastningen av FoU-insatsen för olika branscher och företag. Utredningen har till att börja med begränsats till att avse följande branscher: järn-, stål- och metallverk; massa-, pappers- och pappersvaruindustri; kemisk industri (inkl. läkemedelsindustri samt petroleum- och kolindustri); elektroindustri. Dessa branscher svarade för närmare 55 % av industrins totala FoU-utgifter 1969.

FoU-insatsernas avkastning beror också på vilken typ av forskning industriföretagen bedriver. Utvecklingsarbete är idag den vanligaste formen av FoU (87 %), medan tillämpad forskning endast bedrivs i mindre omfattning (12 %) och grundforskningen slutligen utgör en bråkdel (ca 1 %) av

de totala driftskostnaderna för FoU-verksamheten. Det är en uppgift för undersökningen att försöka bedöma i vilken grad avkastningen på dessa olika FoU-investeringar överstiger den avkastning som skulle erhållas vid alternativa investeringar i realkapital inom branschen.

Man kan förutsätta att om FoU-investeringarna ger upphov till högre företagsekonomisk avkastning än andra investeringar borde satsningarna på FoU-verksamhet expandera. Statistiska centralbyråns FoU-statistik tyder dock inte på att något sådant expansivt inslag skulle finnas. Tvärtom har industrins satsning på FoU-verksamheten minskat med ca 12 % (i personalinsats) mellan 1967 och 1969. Orsakerna härtill kan emellertid också vara av finansiell karaktär.

Utredare: Anita Lignell.

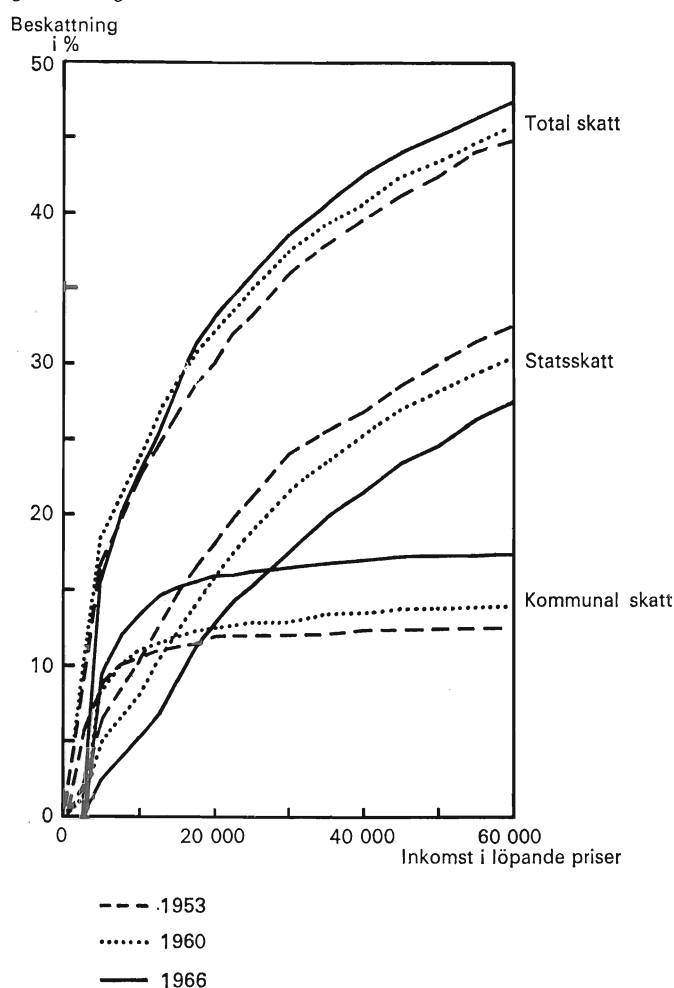
Finanspolitikens effekter

Detta arbete som görs i samarbete med Nationalekonomiska institutionen i Lund behandlar systemet för direkt beskattning av fysiska personer i Sverige 1952–1971.

Grunden för utredningen har varit en skattemodell som från en känd inkomstfördelning före skatt och en känd uppsättning skatte-, avdrags- och avgiftsparametrar beräknar intäkterna från statlig och kommunal skatt samt från pensions- och sjukförsäkringsavgifter. Vidare möjliggör modellen beräkningar av hur skattebördan fördelar sig mellan olika inkomstklasser och familjekategorier. Därigenom kan inkomstfördelningen efter skatt, men före övriga transfereringar, beräknas. Eftersom modellen är konstruerad så att de offentliga parametrarna uppträder explicit kan effekterna av förändringar i enskilda parametrar eller grupper av parametrar särskiljas och jämföras. Då inkomstfördelningen finns explicit medtagen kan effekten av inkomstförändringar vid givna skattesatser — den s. k. skatteautomatiken — undersökas. Modellen omfattar för närvarande endast åren 1952–1967 medan arbetet på att föra fram modellen till 1971 pågår.

Perioden 1952–1967 kännetecknades bl. a. av upprepade sänkningar av skalorna för statlig direkt beskattning. För kategorin ensamstående utan barn framgår detta av figur 8. Samtidigt har den kommunala beskattningen successivt höjts. Slutresultatet har blivit att skatteskalorna för den totala direktskatten varit i stort sett oförändrade. De kraftiga höjningarna

Figur 8. Skattekurvor för olika skattetyper vad avser ensamstående utan barn 1953, 1960 och 1966

av medelinkomsten under perioden, som sammanhängt både med inflationsutvecklingen och med realinkomststegringen, har emellertid i kombination med progressiviteten medfört att inkomsttagarna kommit att beskattas med allt högre procentsatser. Därför har såväl medelskatt som medelmarginalskatt, vad det gäller den samlade direkta beskattningen, höjts kraftigt under perioden, vilket framgår av tabell 6, där även utvecklingen för de enskilda skattetyperna kan avläsas.

De jämförelser som kunnat göras mellan inkomstspridningen före skatt och inkomstspridningen efter skatt visar att det under perioden skett en svag ökning av skillnaden mellan dessa inkomstspridningar, vilket skulle

Tabell 6. *Medelskatt och medelmarginalskatt för olika typer av skatt 1953, 1961 och 1967, procent*

År	Statsskatt		Kommunal skatt		Total direkt skatt	
	Medel- skatt	Medel- marginal- skatt	Medel- skatt	Medel- marginal- skatt	Medel- skatt	Medel- marginal- skatt
1953	9	18	10	12	19	31
1961	11	25	11	14	24	41
1967	12	28	15	18	29	49

kunna tolkas som att den direkta skattens inkomstomfördelande effekt ökat något under 1950- och 1960-talen. Som redan påpekats har härvid inte någon hänsyn tagits till transfereringarnas effekter.

Utredare: Ulf Jakobsson.

Mål och medel inom transportpolitiken

År 1963 fattade riksdagen ett principbeslut om en ny transportpolitik. Beslutet hade föregåtts av ett nära tioårigt utredningsarbete, som resulterade i förslag om ökad kommersiell frihet åt järnvägarna, färre regleringar av lastbilstrafiken samt ökat samhällligt stöd åt annars olönsam trafik inom landets glesbygder. Enligt principbeslutet skulle den nya transportpolitiken införas successivt. Så har också skett, med undantag av att slutsteget — den s. k. tredje etappen — ännu inte tagits, bl. a. därför att vissa kompletterande utredningar ännu ej slutförts.

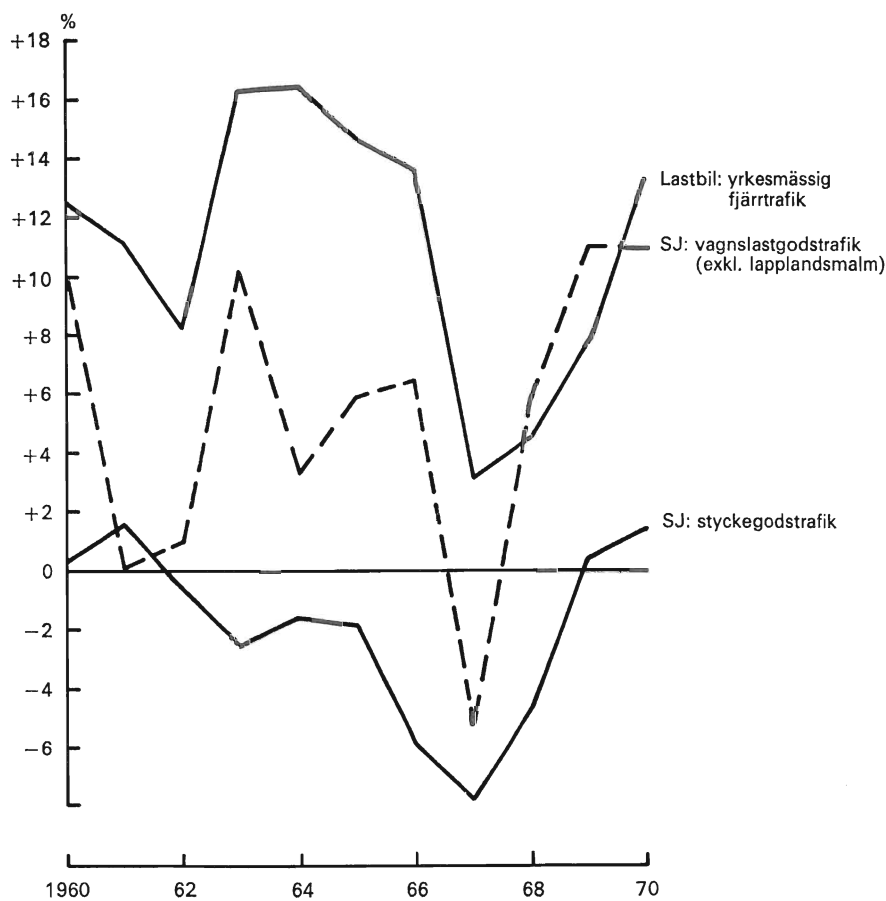
De viktigaste punkterna i det transportpolitiska reformprogrammet har emellertid genomförts och institutet har därför ansett det vara angeläget att i en undersökning försöka analysera innebörden och de hittillsvarande effekterna av detta. Undersökningen kan karakteriseras som en »effektstudie», som söker belysa utvecklingen i olika avseenden före, under och efter genomförandet av reformprogrammet.

Intresset kommer att koncentreras till godstransporterna eftersom det i huvudsak var den delen av transportsektorn som berördes av den nya transportpolitiken. Vidare kommer relativt stort utrymme att ägnas åt internationella jämförelser av mål och medel inom transportpolitiken, speciellt vad gäller relationen lastbil-järnväg och förhållandena inom lastbilstrafiken. Detta motiveras av att olika länders transportpolitik styrts av i

stort sett identiska mål, medan de medel som använts varit högst olikartade. En mål-medel-diskussion synes därför kunna ge intressanta resultat.

De mer teoretiska avsnitten i undersökningen kommer bl. a. att innehålla en principiell diskussion av mål-medel-problematiken på transportpolitikens område. Vidare analyseras efterfråge- och utbudsförhållandena på olika transportmarknader och vilka konsekvenser dessa leder till, exempelvis vad gäller företagsstrukturen inom lastbilstrafiken och konkurrensen mellan olika transportmedel. Det är i detta sammanhang av intresse att söka klarlägga marknadsstrukturen sådan den skulle utvecklats vid ett system utan »traditionella» regleringar och jämföra denna med den faktiska utvecklingen.

Figur 9. Årlig procentuell förändring av transportarbetet 1960-1970

Källa: Järnväg: SOS, Sveriges järnvägar, tabell 13 resp. år
 Lastbil: 1960-64: Statens biltrafiknämnd
 1965-70: Statistiska centralbyrån

Bland huvudpunkterna i den empiriska delen av undersökningen kan nämnas: effekterna på åkerinäringen av 1963 års transportpolitik vad gäller t. ex. företagsstruktur och nyetableringsfrekvens; den s. k. firmabils- trafikens utveckling; järnvägarnas ställning på olika transportmarknader; förekomsten av överträdelser av bestämmelser om maximilast och arbets- och vilotider; prisutvecklingen på transporter.

I den empiriska analysen är det av vikt att försöka klarlägga dels effekterna av den nya transportpolitiken, dels effekterna av »externa» faktorer, t. ex. konjunkturutvecklingen. Vidare kommer 1963 års reformprogram att diskuteras utifrån frågan om avvecklingen av olika regleringar skett på »bästa möjliga sätt» eller om t. ex. turordningen för de olika åtgärderna kanske hellre borde ha varit en annan.

I figur 9 redovisas den *årliga förändringen* under perioden 1960–1970 av dels statens järnvägars godstrafik, dels den yrkesmässiga fjärrtrafiken med lastbil. SJ:s styckegodstrafik har minskat nästan varje år under den redovisade perioden; endast åren 1961, 1969 och 1970 skedde en viss ökning. Under 1960-talet minskade styckegodstrafiken med totalt ca 20%, mätt i tonkm. Vagnslastgodstrafiken (exkl. lapplandsmalm) ökade däremot under samma tid med ca 75%.

Kurvorna i figur 9 visar starka fluktuationer i godstrafiken från år till år och sambandet mellan konjunkturutveckling och transportutveckling framgår tydligt. Särskilt framträdande är nedgången under lågkonjunkturåret 1967 liksom uppsvinget 1969–1970.

Under åren 1964 och 1966 påbörjades den första respektive den andra etappen i det transportpolitiska reformprogrammet. Figur 9 ger inget registrerbart belägg för att godstransportutvecklingen på järnväg och landsväg på *kort* sikt skulle ha påverkats av de transportpolitiska åtgärder som hittills vidtagits.

Utredare: Lars Kritz.

Konkurrens på lika villkor

Näringspolitiken har i flertalet länder utvecklats mot en allt mera aktiv styrning av näringslivet från regeringarnas sida. Tendenserna mot ett ökat inslag av selektiv politik är uppenbara i flertalet länder. Motiven bakom ingripandena varierar från fall till fall. Lokaliseringspolitik, beredskaps-

hänsyn, önskan att begränsa nedläggningstakten i industribranscher med problem, önskan att bygga upp en stabil industristruktur i s. k. framtidsbranscher, har bl. a. framförts som motiv för de politiska myndigheternas ökade ambitioner att aktivt söka påverka utvecklingen.

Uppenbart kommer politiska mål av detta slag ofta i konflikt med de traditionella marknadskraven om en konkurrens på lika villkor. Konkurrensen mellan företag och branscher påverkas såväl internationellt som på de nationella marknaderna. Effekterna av detta aktualiserar en rad olikartade bedömningskriterier som rättviseaspekter, effekter på den ekonomiska tillväxten, resursfördelningen mellan företag och branscher m. m.

Utredningen kommer att disponeras så att en tyngdpunkt läggs vid den internationella konkurrensens betydelse som en drivande kraft bakom de selektiva åtgärderna. Den internationella konkurrensen och kraven på det enskilda landet att upprätthålla balans i sina utrikes betalningar kan i ett stort antal fall ses som en orsak till den ökade omfattningen av selektiva åtgärder från regeringarnas sida.

Utredare: Jan Bröms.

Löneglidningsproblemet

I syfte att undersöka orsakerna bakom löneglidningen har en arbetsgrupp inom Svenska Arbetsgivareföreningen genomfört en materialinsamling över arbetarlöner i företag anslutna till ett av föreningens förbund. Undersökningen, som avser andra kvartalet för åren 1965–1968, har upplagts så att man analyserat löneglidningen i relation till ett antal faktorer av betydelse för löneglidningen. Dessa faktorer har sedan lagts till grund för en systematisk uppdelning av grundmaterialet. Jämförande analyser av löneutvecklingen har därvid kunnat göras för olika grupper av arbetare och företag liksom också beräkningar avseende vissa löneglidningskomponenters kvantitativa andel i den konstaterade löneglidningen.

Men eftersom grundmaterialet är unikt i den meningen att det möjliggör analys av enskilda individers löneutveckling har det bedömts vara av intresse för ytterligare bearbetningar.

Tidigare har löneglidningsproblemet studerats med hjälp av ekonometrisk metod på en relativt hög aggregationsnivå. Man har t. ex. jämfört olika industribranscher med varandra. Nu har man emellertid utifrån

det här ifrågavarande materialet möjlighet att studera löneglidningen för den enskilde arbetstagaren. Vid en sådan disaggregerad analys skulle man med vissa kompletteringar av materialet kunna fördjupa förståelsen av de mekanismer som bestämmer lönebildningen.

Utredare: Yngve Åberg.

Löneutvecklingen inom den statliga sektorn

Antalet tjänstemän inom statlig och statsunderstödd sektor (i huvudsak det obligatoriska skolväsendet) uppgår till omkring 400 000 personer. Därtill kommer de av staten sysselsatta kollektivanställda som uppgår till ca 70 000 personer. Tillsammans utgör de inom den statliga sektorn sysselsatta omkring 12 % av den totala arbetskraften.

Den utredning som påbörjats inom institutet kommer att bygga på en omfattande bearbetning av statistiska centralbyråns (SCB) tjänstemanna-statistik. Tanken är att studera löneutvecklingen för skilda grupper av tjänstemän. Bl. a. kommer löneutvecklingen för statstjänstemän med olika utbildning att jämföras under hänsynstagande till andra lönepåverkande faktorer såsom ålder, kön, befattningens karaktär m. m. Andra avgränsningar som skall göras är att undersöka löneutvecklingen inom olika typer av statlig verksamhet såsom undervisning, socialvård, militärväsende m. m. En annan fråga som skall analyseras är om det föreligger något samband mellan en statlig myndighets expansionstakt och löneutvecklingen för dess anställda. Löneutvecklingen kommer också att separeras för män och kvinnor. Eventuellt kommer undersökningen också att behandla förekommande regionala löneskillnader utöver sådana skillnader som orsakas av ortsgruppsbestämmelserna.

Den ovan skisserade systematiseringen av lönedata för statstjänstemän kommer att läggas upp så att den i största möjliga utsträckning medger jämförelser med löneutvecklingen inom andra sektorer av samhällslivet. De möjligheter som finns till jämförelser med resultaten från utredningen om industritjänstemännens löner (se s. 15 ff.) kommer att beaktas.

Bearbetningen har till syfte att beskriva lönestrukturen för ett tvärsnitt definierat så att individerna sammanförs i grupper som utmärks av att de har liknande egenskaper. Vägledande för en sådan indelning är att man utgår från det arbete som skall utföras och studerar

hur olika typer av arbeten betalas. Personer i samma ålder och med samma utbildning antas utföra likartade arbeten och ha hunnit skaffa sig ungefär lika mycket arbetsskicklighet. En annan intressant fråga gäller de enskilda individernas löneutveckling över tiden. För en sådan analys krävs en tidsserie med identifierade individers löneutveckling. Det är tveksamt om ett sådant material kan sammanställas utan stora kostnader. Vissa möjligheter finns dock att göra approximativa sådana analyser på grundval av SCB:s material.

Utredningen kommer också att omfatta en beskrivning av den statliga lönepolitiken så som den framträder i löneavtalen. Av den anledningen blir det nödvändigt att också definiera och undersöka löneglidningen inom den statliga sektorn.

Utredare: Siv Gustafsson.

Kostnaderna för reducering av industriellt avfallsutsläpp

För att kunna bedriva en rationell miljövardspolitik är det önskvärt att de beslutsfattande instanserna har tillgång till några mått på dels de samhällsekonomiska kostnaderna att uppnå (och upprätthålla) en viss kvalitet på olika miljötillgångar, dels det värde samhället sätter på dessa miljökvantiteter. I avsaknad av marknadsbestämda värden på miljötillgångarna har värderingen oftast gjorts på politisk väg. I praktiken har dylika ställningstaganden ofta fått formen av fastställandet av normer för kvaliteten hos olika miljötillgångar (s. k. »ambient standards»). Ett problem härvidlag är svårigheterna att i samtliga fall kunna »översätta» olika immissionsnormer till motsvarande emissionsnormer, dvs. fastställa vilka avfallsutsläpp som maximalt kan tillåtas för att önskad miljö kvalitet skall kunna upprätthållas. Kunskaperna om de ekologiska sambanden är inte alltid så ingående att man med säkerhet kan fastställa vilka reduktioner av avfallsutsläppen som erfordras för att uppsatta krav på miljö kvaliteten skall tillgodoses. Upprättandet av emissionsnormer (eller ålägganden om vissa utsläppsreduktioner i enskilda fall) kommer därför ofta att vara grundade på mer eller mindre förenklande antaganden om sambanden mellan reduktioner av avfallsutsläpp och förbättringar i miljö kvaliteten.

Ett av de mera komplicerade problemen gäller hur man skall kunna

särskilja miljövårdskostnaderna från övriga kostnader. I de fall där miljövårdsåtgärder består av anskaffning och drift av utrustning *uteslutande* för behandling av avfallsprodukter kan kostnaderna kanske beräknas med tillfredsställande precision. Hittills utförda undersökningar tyder emellertid på att en stor del av företagens åtgärder i syfte att minska genereringen och utsläppen av avfallsprodukter »bakas in» i processförändringar som företaget vidtar av huvudsakligen andra skäl än miljövårdsskäl. I dessa fall är det ofta mycket svårt att fastställa hur stor del av kostnaderna för denna processförändring som är att betrakta som kostnader för avfallsreduktion. Den mest tillförlitliga källan för en sådan information torde vara de enskilda företagens egna ingenjörer och tekniker.

Avsikten med projektet är att på ett systematiskt sätt kunna analysera kostnaderna för olika handlingsalternativ när det gäller reduktion av avfallsutsläpp, och med hjälp av denna information sedan studera vilka effekter som direkta miljövårdspolitiska åtgärder av typen emissionsavgifter eller emissionsnormer skulle få på företagets utsläpp, produktionsvolym, kostnader etc. Det är också möjligt att i detta sammanhang laborera med olika antaganden beträffande framtida processteknik, kvalitetskrav, råvarukvaliteter, faktorpriser etc. och att analysera vilka effekter som olika utvecklingsmönster härvidlag skulle få på kostnaderna för företagets handlingsalternativ för reduktion av avfallsutsläpp.

Utredningen utförs i samarbete med Stockholms Universitet och Handelshögskolan i Stockholm.

Utredare: Johan Facht.

Övrig verksamhet

Flera av institutets medarbetare har under året publicerat artiklar i tidskrifter och tidningar samt medverkat som föredragshållare vid konferenser och kurser. Framträdandena har i de flesta fall haft anknytning till inom institutet pågående utredningar.

Institutets chef har varit ledamot av utredningsrådet och av statens råd för samhällsforskning samt deltagit som expert i det näringspolitiska rådet. Fil. lic. Lars Kritz har varit expert i trafikpolitiska delegationen inom kommunikationsdepartementet samt ledamot av nämnden för transport- och trafikekonomisk forskning inom den statliga transportforskningsdelegationen. Fil. lic. Anders Klevmarken har deltagit i en arbetsgrupp inom statistiska centralbyrån för kartläggning av de svenska konsumenternas köpkraft och sparande. Docent Yngve Åberg har under året medverkat i arbetet inom Expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU) och för dess räkning utfört vissa beräkningar för att tolka registrerade skillnader i produktiviteten mellan olika regioner.

Förteckning över utgivna skrifter

1971

*Produksjon og produktivitet i detaljhandelen. En studie i teori, problem og metode.*¹ John Skår. 336 s. 40:—

*Den privata konsumtionen 1931–1975.*¹ Carl Johan Dahlman – Anders Klevmar-
ken. 158 s. 40:—.

Structural Change in the Forest Industries. Lars Wohlin. Småtryck nr 47, 7 s.
(Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift. 1970: 4.) 4:—

*Fusioner i svensk industri. En kartläggning och orsaksanalys av svenska industri-
företags fusionsverksamhet 1946–50.*¹ Bengt Rydén. 246 s. 55:—

1970

Skoindustrins distributionsproblem. Margit Lidén. 97 s. 25:—

Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Lars Nabseth m. fl. 271 s.
40:—

*Skogsindustrins strukturomvandling och expansionsmöjligheter.*¹ Lars Wohlin.
291 s. 45:—

1969

*Varusindustrins problem. Efterfrågan, konkurrens, framtidsutsikter. Med bedöm-
ning av den svenska varusindustrins utvecklingsförutsättningar av* Ragnar Bentzel,
John Ekström, Lars Nabseth.¹ 243 s. 30:—

Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965. Lars Lundberg. 154 s. 20:—

Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar. Villy Bergström. 151 s.
20:—

Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871–1966. Lennart Ohls-
son. 151 s. 20:—

Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965. Per Silenstam. 115 s. 20:—

*Nordek och jordbruket — en utredning om innebörd och konsekvenser för jord-
brukets del av en nordisk tullunion.* Odd Gulbrandsen. 70 s. 18:—

Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965. Yngve Åberg. 124 s. 20:—

*Jordbruksnäringens ekonomi.*¹ Odd Gulbrandsen – Assar Lindbeck. 280 s. 40:—

*Bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer.*¹ Göran Eriksson – Gunnar Du Rietz.
175 s. 25:—

The Diffusion of New Technology. A Study of Ten Processes in Nine Industries.
Småtryck nr 46, 44 s. (Särtryck ur National Institute Economic Review, May 1969.)
8:—

¹ English summary.

Produktionssambanden och vinstutvecklingen i svensk skogsindustri. Yngve Åberg. Småtryck nr 45, 7 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1969: 1.) 4: —

1968

The Credit Market, Investment Planning and Monetary Policy—an econometric study of manufacturing industries. Gunnar Eliasson. 111 s. 18: —

*Bolagsbeskattning och kapitalkostnader.*¹ Leif Mutén. 245 s. 40: —

*Bostäder och boendeförhållanden i Sverige 1945–60.*¹ Bernt Johansson – Lars Borgnäs. 201 s. 16: —

*Godstransporternas utveckling i Sverige 1950–66 med utblick mot 1980.*¹ Lars Kritz. 75 s. 16: —

Långtidsutredningens industriprognos för 1970. En granskning och revidering. John Ekström. 66 s. 12: —

*Bostadsproduktionens prisutveckling.*¹ Branko Salaj. 196 s. 30: —

1967

*TV-ägandets utveckling i Sverige 1956–65.*¹ Gunnar Törnqvist. 235 s. 40: —

*Resekonsumtionen 1950–75.*¹ Gustav Endrédi. 122 s. 30: —

*Kreditmarknaden och industrins investeringar.*¹ Gunnar Eliasson. 284 s. 40: —

Concentration and Structural Adjustment in Swedish Industry during the Postwar Period. Bengt Rydén. Småtryck nr 44, 25 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1967: 2.)²

Problemer i markedsøkonomisk forskning. John Skår. Småtryck nr 43, 24 s. (Särtryck ur »Markedsføring i 70-årene».) 6: —

*Studier i frånvaro från arbetet.*¹ Bertil Olsson. Småtryck nr 42, 158 s. 25: —

*Beklädnadskonsumtionen. Ny analys och prognos för 1975.*¹ John Ekström – Svante Lundberg. Småtryck nr 41, 138 s. 25: —

Den ekonomiska politikens möjligheter att inverka på kapitalresursernas fördelning mellan näringsgrenar och regioner. Lars Nabseth. Småtryck nr 40, 24 s. (Särtryck ur *Kapitalförsörjningen vid den ekonomiska omvandlingen i mindre industriländer*. Förhandlingar vid XIX nordiska nationalekonomiska mötet i Helsingfors den 25, 26 och 27 augusti 1966.)²

Industrifinansieringen perioden 1950–70. Gunnar Eliasson. Småtryck nr 39, 67 s. (Särtryck ur *Långtidsfinansiella perspektiv*, SOU 1967: 6.)²

1966

*Industrins finansiering 1955–62.*¹ Bengt-Göran Löwenthal. 173 s. 30: —

Framtidsperspektiv för svensk industri 1965–80. Ragnar Bentzel – Jan Beckeman. 186 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

*Modell och observationer. En studie av empirisk anknytning och aggregation för en linjär produktionsmodell.*¹ Bengt Höglund. 224 s. 35: —

*Utvecklingstendenser för svensk stålindustri.*¹ Erik Ruist. 142 s. 30: —

*Löneandelen och den ekonomiska utvecklingen. En empirisk-teoretisk studie.*¹ Karl G. Jungenfelt. 278 s. 35: —

Godstransportutvecklingen i Storbritannien. Lars Kritz. Småtryck nr 38, 64 s. 10: —

Petrokemiska utvecklingslinjer. Peter Fitger. Småtryck nr 37, 45 s. 8: —

Jordbrukspolitikens mål och medel. Odd Gulbrandsen — Assar Lindbeck. Småtryck nr 36, 114 s.²

Den privata konsumtionen 1950–70. Göran Albinsson — Gustav Endrédi. Småtryck nr 35, 47 s.²

1965

Sjukfrånvaro bland tjänstemän. Bertil Olsson. Stencil, 50 s.²

Världens handelstonnagebehov och svensk varusindustri 1964–80. Göran Norström. Småtryck nr 34, 154 s. 15: —

An Empirical Study of Labour Reallocation Gains in Sweden between 1950 and 1960. Gunnar R. Österberg. Småtryck nr 33, 34 s. (Särtryck ur *The Swedish Journal of Economics* 1965: 1.) 5: —

1964

Lokaliseringsförändringar inom svensk industri 1952–60. Gunnar Törnqvist. 163 s.²

*Reklamens ekonomiska roll.*¹ Göran Albinsson, Sten Tengelin, Karl-Erik Wärneryd. 276 s.²

*Arbetskraftens rörlighet. En studie av en lokal arbetsmarknad.*¹ Bengt G. Rundblad. 269 s. 35: —

Inkomstfördelningen under efterkrigstiden. En studie av löneandelens utveckling. Lennart Fridén. Småtryck nr 32, 50 s. 6: —

Några konsumtionsteoretiska grunddrag samt Prognosmetoder och statistiskt material. Utdrag ur *Den privata konsumtionen i Sverige 1931–65*. Småtryck nr 31, 86 s. 5: 5⁰

The Location Decision from the Point of View of the Individual Company. Albert Danielsson. Småtryck nr 30, 41 s. (Särtryck ur *Ekonomisk Tidskrift* 1964: 2.) 4: —

Raw Materials in International Trade. Karl G. Jungenfelt. Småtryck nr 29, 25 s. (Särtryck ur *Ekonomisk Tidskrift* 1964: 1.) 4: —

1963

The Production System of the Swedish Economy. An Input–Output Study. Bengt Höglund — Lars Werin. 229 s. 25: —

¹ English summary.

² Utgången.

*Lastbilstransporter i Sverige 1950–61.*¹ Lars Kritz. 220 s. 30: —

Offentliga utgifter 1913–58. En sammanfattning av »Den offentliga sektorns expansion». Småtryck nr 28, 58 s. 5: —

1962

*Den offentliga sektorns expansion. En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913–58.*¹ Erik Höök. 572 s. 45: —

*Svensk populärpress 1931–61. Utvecklingstendenser, marknadsbeskrivning och efterfrågeanalys.*¹ Göran Albinsson. 197 s. 25: —

Befolkning och arbetskraft i Norrland. Stencil, 55 s. 8: 50.

TV i Sverige — 4 kvartalsrapporter 1962. Stencil 100: —

Framtidsperspektiv för svensk industri — 60-talets första hälft. Jan Wallander. 186 s.²

Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden. Ragnar Bentzel, Assar Lindbeck, Ingemar Ståhl. Småtryck nr 27, 109 s. 8: —

Sveriges handelspolitiska alternativ: Den ekonomiska innebörden. Staffan Burenstam Linder. Småtryck nr 26, 24 s. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift 1962: 4.) 4: —

Verkstadsindustrins maskinkapital. En studie av dess sammansättning och av »maskiners åldrande och död». Jan Wallander. Småtryck nr 25, 110 s. 12: 50

Produktiviteten och kapitalmängden inom den svenska industrin under efterkrigstiden. Karl G. Jungenfelt. Småtryck nr 24, 19 s. (Särtryck ur SOU 1962: 11.) 3: 50

Sysselsättning, penningvärde och framåtskridande. En sammanfattning av stabiliseringsutredningens betänkande: »Mål och medel i stabiliseringspolitiken». Småtryck nr 23, 109 s.²

Dryckeskonsumention i Sverige. Åke Sundström – John Ekström. Småtryck nr 22, 182 s. 18: —

1961

*Löneökningars verkningar inom industrin. En studie av anpassningsprocessen inom företaget.*¹ Lars Nabseth. 344 s. 35: —

Svensk verkstadsindustri. Struktur och utvecklingstendenser. Göran Albinsson. 205 s.²

Marknadsundersökning och marknadsforskning. Rapport från kontaktkonferens i Saltsjöbaden den 13–14 februari 1961. Stencil, 83 s. 25: —

Beklädnadsköpen för hushåll och individer. Ett tvärsnitt år 1958. Stencil, 101 s. 40: —

TV i Sverige — 4 kvartalsrapporter 1961. Stencil. 100: —

Investeringskalkyler enligt MAPI-metoden anpassade till svenska skatteförhållanden. Bertil Eneroth. Småtryck nr 21, 27 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

1960

*Industriföretagets produktionseffektivitet. Några mätningmetoder.*³ Erik Ruist. 108 s. 20: —

Sverige inför europeisk integration. John Ekström. Stencil, 94 s. 7: 50

Industriproblem 1960. Göran Ahrsjö m. fl. 196 s.²

IUI:s bilprognos — genomgång och revidering hösten 1960. Jan Wallander - Bertil Olsson. Småtryck nr 20, 8 s. 3: 50

Prisdifferentiering inom handeln. En studie av köparprestationer ur leverantörens synpunkt. Lars Lidén — Bengt A. Holmberg. Småtryck nr 19, 118 s. 10: —

IUI:s konsumtionsprognos för år 1965. En granskning och revidering. Göran Albinsson m. fl. Småtryck nr 18, 106 s. 9: 50

1959

Perspektiv på Västeuropas utveckling 1955–75. Ingvar Svennilson. Småtryck nr 17, 85 s.²

Skiftarbete i verkstadsindustrin. En undersökning rörande de ekonomiska förutsättningarna. Lars Lidén — Jan Wallander. Småtryck nr 16, 131 s.²

Kapitalbildningsproblemet. Några samhällsekonomiska synpunkter. Erik Dahmén. Småtryck nr 15, 78 s.²

Användning av befolkningsregistret för undersökning av arbetskraftens rörlighet — En metodstudie. Jan Gillberg — Bengt G. Rundblad. Småtryck nr 14, 14 s. (Särtryck ur Statistisk Tidskrift 1959: 1.) 2: —

1958

Studier i bilismens ekonomi. Jan Wallander. 364 s. 35: —

*Den textila konsumtionen.*¹ John Ekström. 289 s.²

Vår konsumtion, återblick — prognos. Göran Albinsson. 123 s. 5: —

Oljan i svensk ekonomi. Jan Gillberg — Erik Höök. Småtryck nr 13, 68 s.²

Jordbruket under omvandling. Odd Gulbrandsen — Göran Albinsson. Småtryck nr 12, 51 s. 2: —

Input-output och den strukturella interdependensen. Bengt Höglund. Småtryck nr 11, 35 s.²

*Industriens Utredningsinstitut.*¹ Jan Wallander. Småtryck nr 10, 6 s (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1958: 2.)²

*Konsumtionen i Sverige 1931–65.*¹ Ragnar Bentzel. Småtryck nr 9, 20 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1958: 1.)²

1957

Den privata konsumtionen i Sverige 1931–65. Ragnar Bentzel m. fl. 475 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

³ Published in English by OECD.

*Strukturomvandlingen i jordbruket.*¹ Odd Gulbrandsen. 252 s. 24: 50

Efterfrågan på televisionsapparater i Sverige — en reviderad prognos. Jan Wallander — Carl Gustaf Dahlerus. Småtryck nr 8, 31 s. 5: —

Verkstadsindustrins orderstatistik — några metodproblem. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 7, 22 s.²

Om aggregation av produktionsfunktioner. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 6, 19 s. (Särtryck ur 25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl.) 2: —

1956

Bilägaren och bilen. 112 s. 9: 50

Produktivitetsproblem i den penning- och lönepolitiska diskussionen i vårt land. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 5, 18 s. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift 1956: 4.)²

En arbetstidsförkortning — verkningar i olika företag. Lars Nabseth. Småtryck nr 4, 68 s. (Särtryck ur SOU 1956: 20.)²

Skrothandels ställning och betydelse i samhällsekonomin. Erik Höök. Småtryck nr 3, 8 s. (Särtryck ur »En man och hans verk».) 2: —

*Långtidsprogrammet och verkligheten.*¹ Jan Wallander. Småtryck nr 2, 8 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1956: 2.)²

Samhällsplanering och industrilokalisering. Jan Wallander. Småtryck nr 1, 7 s. (Särtryck ur Plan 1956: 1.)²

1955

*Kemisk industri — karakteristiska drag, struktur och utvecklingstendenser.*¹ Alv Elshult, Ingvar Svernilson, Hans Wagner. 215 s.²

Nationaliseringen i England. Erik Höök. Multilith, 88 s. 4: —

Industrien och förgubbningen. 128 s. 7:—

Bostadsefterfrågan — med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning. Stig Rydorff. Stencil, 88 s.²

*Tjänstemännen och den industriella omvandlingen.*¹ Erik Höök. 114 s. 5: 50.

1954

Svensk television — Efterfrågan, tillverkning, import — En prognos. Stencil, 135 s.²

Den fria världens råvaruförsörjning. 216 s.²

1953

Den svenska bryggeriindustrien. Stencil, 138 s.²

1952

*Svenskt distributionsväsende.*¹ Roland Artle. 238 s.²

*Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning.*¹ Erik Höök. 193 s. 14: —

¹ English summary.

² Utgången.

*Svenskt transportväsende.*¹ Carl Wilhelm Petri. 294 s.²
*Inkomstfördelningen i Sverige.*¹ Ragnar Bentzel. 227 s. 14: —

1950

Några fakta om lastbilstrafiken i Sverige 1950. 59 s. 5: —
Industriproblem 1950. 160 s. 6: —
*Svensk industriell företagarverksamhet,*¹ band 1 och 2. Erik Dahmén. 428 + 295 s. 28: —
Industrieförbundets reviderade produktionsindex. Erik Ruist. 21 s.²

1949

Den amerikanska antitrustpolitiken och dess tillämpning. Hans Thorelli jr. Stencil, 102 s.²

1948

*Den norrländska skogsnäringens konjunkturkänslighet under mellankrigsperioden.*¹ Erik Ruist – Ingvar Svennilson. 143 s. 7: —
*Flykten från skogsbygden.*¹ Jan Wallander. 365 s. 15: —
Europas ekonomi ur balans. 60 s. 3: —
*Studier i den svenska skoindustrins struktur.*¹ Rickard Elinder. 255 s. 12: —

1947

Statistisk kvalitetskontroll. Stencil. 19 s.²
Tullunionen mellan Belgien, Holland och Luxemburg. Stencil, 16 s.²
Sovjetunionens industri. Stencil, 31 s.²
Socialiserings- och reorganisationsplaner för industrien i Västeuropa. Stencil, 57 s.²

1946

*Norrlands arbetskraftsbalans.*¹ Ingvar Svennilson. 68 s. 2: —
Individuell livsmedelskonsumtion i arbetarhushåll vid Sandvikens järnverk år 1944. Carin Boalt – Yngve Zotterman. 32 s.²
Konjunkturläget i USA. Stencil, 12 s.²
Den engelska bomullsindustrin under mellankrigsperioden. Rune Hellberg. Stencil, 121 s.²
*Studier i svenska textila industriers struktur.*¹ Folke Kristensson. 503 s.²
*Sveriges arbetskraft och den industriella utvecklingen.*¹ Gösta Ahlberg – Ingvar Svennilson. 176 s. 6: —
Utvecklingslinjer inom svensk skogsindustri. Erland Waldenström. 48 s. 1: —
Avverkningsberäkning för Norrland. Stencil, 38 + tab. s.²

¹ English summary.

² Utgången.

1945

Svensk handelspolitik efter kriget. 53 s.²

1944

Industriens arbetarbostäder. Jöran Curman. 487 s.²

De norrländska hemmamarknadsindustriernas transportkostnader. 22 s. 5: —

Den ekonomiska efterkrigsplaneringen i Kanada. Stencil, 16 s.²

Norrlandsbibliografi. 63 s.²

Produktionskommittéerna i den engelska industrien. Stencil, 16 s.²

Det amerikanska näringslivet och efterkrigsproblemen. Stencil, 50 s.²

Industriens sysselsättning under åren närmast efter kriget. 53 s. 1: —

Näringslivet inför freden. 107 s. 2: —

1943

Levnadskostnaderna i Norrland. 49 s. 4: —

Industriproblem 1943. 124 s. 4: 50.

Småindustri och hantverk i Sverige. Axel Iveroth. 233 s. 5: —

Engelska synpunkter på näringspolitiken efter kriget. Stencil, 30 s.²

Studier i skogsbrukets arbetslära. 267 s. 12: —

Ekonomiska efterkrigsproblem. Diskussion i Saltsjöbaden den 20 maj. Stencil, 65 s.²

Undersökning rörande den lägre laboratoriepersonalens utbildningsförhållanden. Stencil, 18 s.²

Nyare statliga åtgärder till stöd för bostadsproduktionen. Stencil, 12 s.²

1942

Norrland, natur, befolkning och näringar. 594 s.²

Tillvaratagande och förädling av mindervärdigt virke samt avfalls- och biprodukter i skogsindustrien. 328 s.²

Till frågan om det industriella framåtskridandet i Sverige. Ingvar Svennilson – Erland Waldenström. 68 s. 2: —

Studier i skogsbrukets rationalisering. Stencil, 47 s.²

Studie rörande koncentrations- och rationaliseringsåtgärder inom den tyska industrien. Stencil, 55 s.²

Studie rörande koncentrationsåtgärder inom den engelska industrien. Stencil, 13 s.²

² Utgången.

Skattepolitiken vid de finska järnvägarna. Stencil, 9 s.²

Yrkesutbildning och teknisk undervisning i Norrland. Stencil, 17 s.²

1941

Industrien och Norrlands folkförsörjning. 134 s. 2: —

Vår folkförsörjning i avspärrningstider I och II. 96 + 96 s. 3: 50

² Utgången.